

ПАМЕТНО УПРАВУВАЊЕ СО ПАРИТЕ

Водич за личните финансии

Народна банка на
Република Македонија

Паметно управување со парите

Водич за личните финансии

Народна банка на
Република Македонија

Издавач:

НАРОДНА БАНКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Бул. „Кузман Јосифовски-Питу“ бр. 1, 1000 Скопје

Телефон: (02) 3108 108;

Телефакс: (02) 3108 357

<http://www.nbrm.mk>;

Главен редактор:

Кристина Павлеска

Редакциски одбор:

Анета Крстевска, Виолета Стојановска-Петреска, Ратка Целаковски,

Ивана Бољат, Дарко Саздов и Горан Лазаревски

Стручни соработници од Народната банка на Република Македонија:

Богољуб Јанкоски, Наташа Андреева, Игор Величковски, Тони Мирчевски и

Анита Хеѓкези

Адаптација на концептот и содржината:

Кристина Павлеска и Оливера Пановска

Превод и обработка на текстот:

Кристина Павлеска, Оливера Пановска и Леудита Муса

Лектура:

Бисера Павлеска-Георгиевска

Графичка обработка и печат: ЕВРОПА 92 – Кочани

Тираж: 150 примероци

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

64.03(036)

ПАМЕТНО управување со парите : водич за личните финансии
/ [главен редактор Кристина Павлеска]. - Скопје : Народна банка на
Република Македонија, 2018. - 125 стр. : илустр. ; 21 см

ISBN 978-9989-107-40-5

а) Финансии, лични - Управување - Водичи

COBISS.MK-ID 107179530

Народната банка на Република Македонија доби ексклузивно право од Агенцијата за советување и управување со кредити (АКПК) од Малезија да ја преведе, да ја адаптира во локален контекст, да ја преработи и да ја печати публикацијата „Паметно управување со парите – Водич за личните финансии“. Публикацијата ја подготви во соработка со институциите од Координациското тело на регулаторните институции за финансиска едукација во Македонија: Министерството за финансии на Република Македонија, Агенцијата за супервизија на осигурувањето, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување и Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија, како и Сојузот на микрофинансиски институции.

Концепт, поставеност и литографија: Агенција АКПК

Оградување: АКПК не презема никаква одговорност или гаранција за точноста и комплетноста на информациите дадени во оваа книга.

Copyright: © 2018 Сите права на публикацијата ги има Народната банка на Република Македонија.

Копирање и умножување на овој материјал не е дозволено.

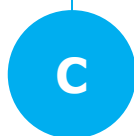
За користење на податоците од оваа публикација е потребно да се цитира изворот. Информациите во оваа книга се наменети исклучиво за едукативни цели.

Публикацијата „Паметно управување со парите – Водич за личните финансии“, напишана на едноставен и разбирлив јазик, има за цел да го информира населението дека е потребно паметно да се управува со финансиските средства за да се постигнат посакуваните цели во животот. Водичот е наменет за пошироката јавност, при што на едноставен начин ги доближува основните концепти и поими од областа на управувањето со личните финансии до помладите генерации и до лицата коишто немаат формално економско образование.

Имено, водичот дава објаснување за тоа како може мудро да се управува со парите, како да се подготват финансиските планови и да се следи нивното остварување, да се биде претпазлив и да не се влегува во финансиска презадолженост, внимателно да се користат средствата земени со кредит и кредитните картички и редовно да се отплаќаат обврските. Водичот ја објаснува улогата на банкарските производи и услуги, финансиските инвестиции, осигурувањето и пензионирањето. Водичот ги наведува основните финансиски инвестиции, ги објаснува банкарските депозити наспроти вложувањата во хартии од вредност, но не навлегува подетално во одделни стручни аспекти за тоа кое е оптималното портфолио во дадени околности, што би било предмет на обработка на стручната литература од оваа област.

Водичот се фокусира и на преземање контрола врз личните финансии денес и во иднина, бидејќи начинот на кој се користат парите денес ќе има влијание врз животот во иднина. Воедно, овој водич порачува дека треба да сме финансиски подготвени за да се соочиме со можни непредвидливи ситуации и околности во текот на животот. Водичот е приспособен на финансискиот систем на Република Македонија и поблиску ја објаснува улогата на најзначајните финансиски институции.

Накратко, овој водич има за цел да го развие чувството за управување со парите од страна на поединците и домаќинствата во Република Македонија и следствено, да придонесе за подигнување на нивото на финансиската писменост на населението.

Содржина

Дел А Да започнеме

Дел 1	Зошто ни е потребно финансиско планирање?	3
	За финансиското планирање	3
	Разбирање за вредноста на парите	8
Дел 2	Моќта на вашите пари	15
	Поставување на вашите финансиски цели	15
	Подобрете ја вашата финансиска благосостојба	19
	Основи за планирање на буџетот	25
	Живејте во рамките на вашите можности	33
Дел 3	Финансиски производи и услуги	37
	Банкарски производи и услуги	37
	Интернет и мобилно банкарство	43

Дел Б Остварување на вашите соништа

Дел 4	Создавање богатство	51
	Навика за штедење	51
	Зголемување на вашето богатство	53
	Видови инвестиции	56
	Финансиски измами	63
Дел 5	Осигурување за секоја животна ситуација	67
	Зошто е потребно осигурувањето?	67
	Осигурителни производи	68
	Корисни информации за осигурувањето	73

Дел В Управување со долгот

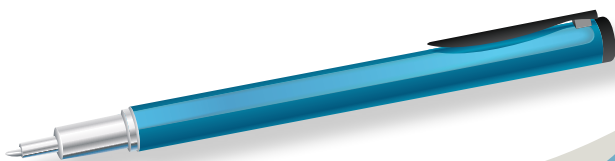
Дел 6 Живот на кредит	79
Позајмени пари – кредити и долгови	79
Заеми и кредити	79
Видови кредити	85
Кредитни, дебитни и други картички	91
Отплати и неисполнување на обврските	94

Дел Г Животни цели

Дел 7 Живејте го својот живот	99
Вашата кариера	99
Купување автомобил	104
Купување кука/стан	106
Кога срцето е во прашање	110
Заштеда за пензија	113
 Дел 8 Излез од финансиските проблеми	 119
Финансиски потешкотии	119
Препознајте ги сигналите	122

Дел А

Да започнеме

Дел 1

Зошто ни е потребно финансиско планирање?

За финансиското планирање

Што правите кога сакате да патувате некаде?

Веројатно си ги поставувате следниве прашања:

- Кој е најдобриот начин да се патува до таму?
- Што ако има застој во сообраќајот?
- Дали е подобро да се оди со автомобил или со автобус?
- Треба ли некој да ме однесе до таму?

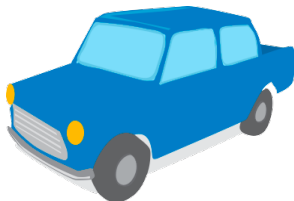

Проценете ги опциите што ви се достапни. Поставете си прашања за тоа што треба да направите, а потоа донесете ја вашата одлука.

Одговорите на овие прашања се дел од процесот на планирање. Планирањето може да биде краткорочно, среднорочно или долгорочно.

Исто е и со личното финансиско планирање, само што се планира на подолг временски период. Идеално би било да планирате сè до вашите години за пензионирање.

Личното финансиско планирање значи поставување прашања за вашата сегашност и иднина, за вашите желби и цели. Треба да размислите за она што сакате да го направите во вашиот живот, како што се купувањето автомобил или кука, стапувањето во брак, одгледувањето деца, нивното школување и слично.

За да ги остварите вашите животни желби и цели, треба да ги планирате вашите финансии. Личното финансиско планирање го опфаќа вашиот буџет (расположливи средства), заштедите и трошоците со текот на времето.

Предности од личното финансиско планирање

Многу луѓе мислат дека финансиското планирање е сложен процес и дека ги спречува да прават работи коишто им причинуваат задоволство. Ако постојано живеете со ограничен износ на пари, бездруго ќе мора да жртвувате некои активности. Размислете за ова, ако треба да заштедите, можете да ги планирате вашите пари на таков начин, што ќе имате доволно за да излезете со пријателите и убаво да си поминете.

Ако почнете со добра навика за финансиско планирање, секогаш во иднина ќе можете да си дозволите повеќе!

Со финансискиот план, вие:

- ќе имате поголема контрола врз вашите финансии и ќе бидете во можност да избегнете прекумерно трошење, долгови или зависност од други.
- ќе имате подобри односи со луѓето околу вас, вашето семејство, пријателите и колегите, затоа што сте среќни со вашиот живот и не позајмувате пари од други.
- нема да имате финансиски грижи, бидејќи вие сте ја испланирале иднината, сте ги предвиделе вашите трошоци и сте ги оствариле вашите цели.
- ќе бидете поефикасни во стекнувањето, користењето и чувањето на вашите финансиски средства.

Со добар личен финансиски план, ги планирате вашите идни потреби и средствата што ги имате. Исто така, ќе бидете спокојни знаејќи дека вашата финансиска состојба е под контрола.

Чекори во личното финансиско планирање

Постојат 6 чекори во финансиското планирање:

- 1** Проценка на вашата финансиска состојба во моментот;
- 2** Поставување цели;
- 3** Определување на активностите што треба да се преземат;
- 4** Изработка на финансиски план;
- 5** Спроведување на планот;
- 6** Следење и ревидирање на остварувањето на планот.

Во рамките на овој водич ќе ги разгледаме подетално овие чекори.

Процес на лично финансиско планирање

Проценете ја тековната финансиска состојба

Поставете ги вашите финансиски цели

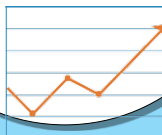
Определете алтернативи коишто ќе ги задоволат финансиските цели знаејќи ги потребите и желбите

- Направете избор и замена
- Одложете ги купувањата

Одредете ги активностите што треба да ги преземете

- Направете план на приходи и расходи
- Следете ги приливите и одливите на пари, со одредена временска динамика

Изработете го финансискиот план и следете го остварувањето

- Определете соодветни финансиски производи и услуги
- Зголемете го богатството
- Заштитете се преку осигурување
- Управувајте со долговите
- Планирајте ги даноците

Разгледајте го и повремено ревидирајте го финансискиот план

- Имајќи предвид можни непланирани околности и ситуации во животот

Проценете каква е вашата финансиска состојба во моментот

Финансиските цели во различни фази од животот

Во текот на вашиот живот, ќе поминувате низ различни фази, од вработување и градење кариера, стапување во брак и одгледување деца, до пензионирање. Во различни фази во вашиот живот, имате различни приоритети, одговорности и финансиски цели.

Во секоја фаза од вашиот живот се создаваат различни можности и предизвици за инвестирање. Дисциплината и упорноста играат клучна улога во одржувањето на финансиската состојба. Поставете ги вашите потреби и цели согласно со промените во вашиот живот, а со соодветно финансиско планирање можете успешно и да ги остварите.

Кога сте во вашите 20-ти години, парите ги трошите поинаку од тоа кога сте во 50-тите години. На пример, кога не сте во брак, веројатно сакате да имате доволно пари за да купите автомобил, или да одите на одмор со вашите пријатели. Откако ќе стапите во брак, можеби ќе сакате да купите кука. Подоцна, кога ќе имате деца, ќе планирате за нивното образование, а можеби ќе штедите и за пензионерските денови.

Во секој случај, мора да ги приспособите вашите финансиски приоритети за да ги задоволите разновидните потреби во различните фази од вашиот живот. Затоа, како ќе ги трошите вашите пари зависи од вашите финансиски цели. Во следните делови од оваа книга, ќе разгледаме како може да ги остварите финансиските цели. Сепак, вреди да се истакне дека за да ги остварите финансиските цели, треба да заработите и да заштедите доволно пари!

Разбирање за вредноста на парите

Вредноста на парите од аспект на категоријата време

Замислете дека ви се нуди одредена сума на пари и ви е побарано да одберете дали ги сакате парите сега или за една година подоцна. Во однос на вашето досегашно искуство, добро е да размислите што сте можеле да купите со 1000 денари во 2005 година, а што можете денес? Потоа одлучете дали е подобро да ги имате парите сега или подоцна.

Треба да знаете дека парите што ќе ги добиете сега, во моментот, вредат повеќе отколку истиот износ на пари за во иднина. Ова е клучен принцип на економијата којшто наведува дека на парите што ги имате може да заработите камата, па затоа подобро е побрзо и да ги примите. Овој концепт ја илустрира временската вредност на парите.

Да видиме што значи овој концепт. Да речеме дека вложувате пари на штедна книшка во банка со годишна каматна стапка од 5%. Со тоа, 1.000 денари денес ќе вредат 1.050 денари за една година (5% од 1.000 денари = 50 денари, или $1.000 \times 1,05 = 1.050$ денари).

Од друга страна, 1.000 денари што би ги добиле по една година вредат 952,38 денари сега (952,38 денари сега помножено со 5% = 1.000 денари за една година, или $1.000 \div 1,05 = 952,38$). Ова ги претставува загубите што произлегуваат во текот на периодот кога износот не е на штедна книшка со годишна каматна стапка од 5%. Толку е едноставно!

Од овој пример може да се забележи дека парите имаат временска вредност. Сегашната вредност на парите е поголема од вредноста на истиот износ на пари во кое било време во иднина.

Моќта на каматата

Парите што ги штедиме во банка или штедилница, ќе ни донесат принос (камата).

Колку е важно да се започне со штедење пари веднаш, наместо во некое време подоцна?

Пример: Дарко, Мартин и Никола постојано вложуваат ист износ на пари, односно по 3.000 денари годишно за 10 години, при иста каматна стапка од 5% годишно. Но, тие започнуваат да инвестираат на различни возрасти – Дарко на 18 години, Мартин на 28 години и Никола на 38 години.

Кога сите тројца ќе се пензионираат на 60 години, ако ги повлечат парите од банка, Дарко ќе има повеќе пари од Мартин и Никола. Тој ќе има 198.228 денари, додека Мартин ќе има 121.695 денари, а Никола ќе има 74.710 денари, како што е прикажано во табелата подолу:

Возраст на штедачот во години	Дарко инвестира на 18-годишна возраст со камата од 5%		Мартин инвестира на 28-годишна возраст со камата од 5%		Никола инвестира на 38-годишна возраст со камата од 5%	
	Влог во денари	Влог зголемен за камата во денари	Влог во денари	Влог зголемен за камата во денари	Влог во денари	Влог зголемен за камата во денари
18	3.000	3.150,00				
19	3.000	6.457,50				
20	3.000	9.930,38				
21	3.000	13.576,89				
22	3.000	17.405,74				
23	3.000	21.426,03				
24	3.000	25.647,33				
25	3.000	30.079,69				
26	3.000	34.733,68				
27	3.000	39.620,36				
28		41.601,38	3.000	3.150,00		
29		43.681,45	3.000	6.457,50		
30		45.865,52	3.000	9.930,38		
31		48.158,80	3.000	13.576,89		
32		50.566,74	3.000	17.405,74		

Продолжува...

Возраст на штедачот во години	Дарко инвестира на 18-годишна возраст со камата од 5%		Мартин инвестира на 28-годишна возраст со камата од 5%		Никола инвестира на 38-годишна возраст со камата од 5%	
	Влог во денари	Влог зголемен за камата во денари	Влог во денари	Влог зголемен за камата во денари	Влог во денари	Влог зголемен за камата во денари
33		53.095,07	3.000	21.426,03		
34		55.749,83	3.000	25.647,33		
35		58.537,32	3.000	30.079,69		
36		61.464,18	3.000	34.733,68		
37		64.537,39	3.000	39.620,36		
38		67.764,26		41.601,38	3.000	3.150,00
39		71.152,48		43.681,45	3.000	6.457,50
40		74.710,10		45.865,52	3.000	9.930,38
41		78.445,61		48.158,80	3.000	13.576,89
42		82.367,89		50.566,74	3.000	17.405,74
43		86.486,28		53.095,07	3.000	21.426,03
44		90.810,59		55.749,83	3.000	25.647,33
45		95.351,12		58.537,32	3.000	33.079,69
46		100.118,68		61.464,18	3.000	37.733,68
47		105.124,61		64.537,39	3.000	39.620,36
48		110.380,84		67.764,26		41.601,38
49		115.899,89		71.152,48		43.681,45
50		121.694,88		74.710,10		45.865,52
51		127.779,63		78.445,61		48.158,80
52		134.168,61		82.367,89		50.566,74
53		140.877,04		86.486,28		53.095,07
54		147.920,89		90.810,59		55.749,83
55		155.316,93		95.351,12		58.537,32
56		163.082,78		100.118,68		61.464,18
57		171.236,92		105.124,61		64.537,39
58		179.798,77		110.380,84		67.764,26
59		188.788,70		115.899,89		71.152,48
60		198.228,14		121.694,88		74.710,10
	Вкупна инвестиција 30.000		Вкупна инвестиција 30.000		Вкупна инвестиција 30.000	

Дарко ќе има повеќе пари на возраст од 60 години во споредба со Мартин и Никола, иако секој од нив инвестирал иста сума, вкупно 30.000 денари.

Ова може да се сретне во случај кога економските услови се стабилни за целиот временски период на инвестирање.

Важно:

- Приходите од инвестицијата може да се менуваат со текот на годините поради економските услови и условите на пазарот на капитал. Некои години може да бидат пониски од 5% годишно, а некои години повисоки од 5% годишно.
- Во дадениот пример, вкупната инвестиција што Дарко, Мартин и Никола ќе ја добијат на 60-годишна возраст ќе биде како што е наведено погоре, ако годишниот принос на инвестиции постојано е 5% годишно.

Исходот во горниот пример се должи на ефектот на сложена камата. Тоа е дополнителна камата заработена на износот на заштедата/инвестицијата вклучувајќи ја веќе добиената камата.

Моќта на сложената камата е дека, колку порано ќе почнете да штедите, толку поголема ќе биде каматата на вашата првична инвестиција. Ова, едноставно, значи колку повеќе пари оставате на страна сега, толку побрзо ќе може да ги исполните вашите соништа. На прашањето, кога е најдобро време да започнете да штедите, го знаеме одговорот – СЕГА, се разбира!

Како функционира сложената камата на годишно и месечно ниво

Ако ставите 10.000 денари во банка со камата од 5% годишно, на крајот на годината ќе имате 10.500 денари. Ако го оставите целиот износ во банка за уште една година, тогаш ќе имате 11.025 денари. Во втората година, не само што ќе добиете камата на првичната инвестиција, туку добивате и камата на каматата што сте ја добиле претходната година. Ова се нарекува сложена

камата, односно камата што се пресметува на каматата (или капитализација на каматата).

Сложената камата е важна за инвеститорите коишто можат да ги остават своите инвестиции да растат во текот на подолг временски период. Инвестицијата од 10.000 денари спомената погоре, кога ќе се инвестира за 10 години со годишна камата од 5%, ќе изнесува 16.289 денари!

Доколку каматата се пресметува на месечна основа, месечната каматна стапка изнесува 0,42% (5% годишно поделена со 12 месеци). Доколку истиот износ од 10.000 денари е инвестиран врз основа на 0,42% месечно и инвестиран за 10 години, ќе вреди 16.401 денари, што е повеќе за 112 денари, отколку ако се инвестира со годишна стапка од 5%. Затоа, ќе заработите повеќе ако каматата на инвестицијата се пресметува на месечна, наместо на годишна основа.

Сепак, сложената камата може да биде „меч со две острици“. Може да ви биде од полза, но и да не ви оди во прилог, зависно од тоа дали штедите или должите пари. Ако штедите, може да добиете поголем принос на вашата инвестиција како резултат на зголемувањето на износот на каматата, односно ќе заработите поголем приход од камата доколку вашите пари се инвестирани подолг временски период.

Наспроти ова, ако имате долг од кредит или кредитна картичка, ќе плаќате поголема камата бидејќи долговите се пресметани на зголемена основа заради додавањето на каматата. Ова е затоа што ако ја одложите вашата отплата на кредитот или кредитната картичка на подолго време, ќе ви биде наплаќана поголема камата и со време ќе ви биде сè потешко да го намирите долгот за кредитот или кредитната картичка.

Запомнете

- Личното финансиско планирање е важно за да ви обезбеди спокојство, да ви овозможи сигурност за вашата иднина и подобар квалитетен живот.
- Личното финансиско планирање е важно за остварувањето на вашите животни соништа и цели.
- Доколку со парите што ги имате може да заработите камата, истиот износ на пари вреди повеќе во моментов, отколку да го добиете во иднина.
- Важно е да почнете да ги штедите вашите пари ВЕДНАШ. Колку побрзо ќе почнете да штедите и колку подолго ќе штедите, толку ќе биде поголема користа од сложената камата.
- Ќе заработите поголема камата ако за вашата инвестиција примате камата на месечна, наместо на годишна основа.
- Сложената камата е „меч со две остреци“, во зависност од тоа дали штедите или должите пари. Ако штедите и вашите пари се инвестирани на подолг временски период, ќе заработите поголем приход од камата. Ако, пак, го одложите плаќањето на кредитот или долгот од кредитната картичка, на крајот ќе исплаќате поголема камата.

Поставување на вашите финансиски цели

Зошто е важно ова?

Во фудбалот целта на играчите е да ја доведат топката во мрежата на противничкиот тим. Се движат чекор по чекор, усвојуваат една стратегија по друга, сè со цел да ја донесат топката напред и во голот.

Може ли да замислите да играте фудбал без цел? Сите ваши омилени играчи едноставно ќе трчаат низ големото зелено поле со топка, не одејќи никаде, не постигнувајќи ништо и најлошо од сè – не постигнувајќи ниту една ЦЕЛ – не постигнувајќи гол! Не постои фудбалски натпревар без цел.

Исто како фудбалерите, и вие треба да имате цели. Целите ви даваат насока, бидејќи тие ве водат кон остварување на тоа што го сакате. Без цели, ќе се разбудите еден ден и ќе сфатите дека годините поминале, а сè уште не сте постигнале ништо значајно!

Важно е да забележиме дека парите се значајно средство за остварување на целите во животот. Како што зборувавме во првиот дел, треба да управувате со вашите пари преку финансиското планирање. Еден од чекорите при финансиското планирање е поставувањето на финансиските цели.

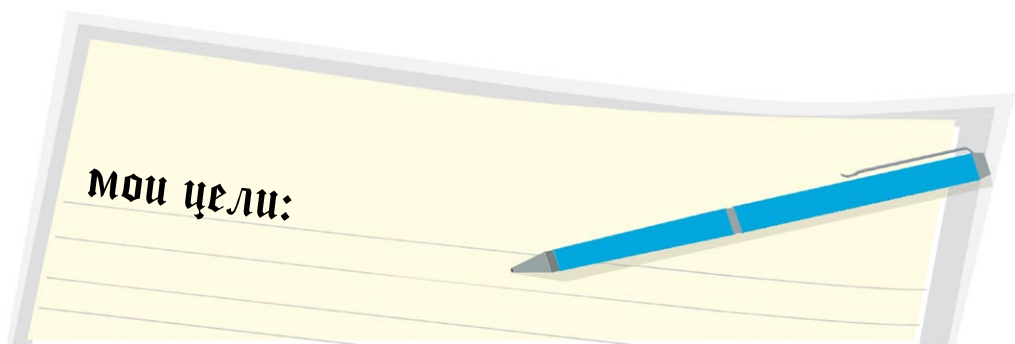
Како да ги поставите вашите финансиски цели?

Финансиските цели ќе ви помогнат да одредите од каде и по која основа ќе остварите приливи на пари и за кои намени ќе ги трошите.

При поставување на целите, обрнете внимание на тоа што ви е важно во животот. Без да знаете што е важно за вас и за вашите најблиски, ќе биде тешко да ги поставите финансиските цели. Кога ќе ги определите вашите приоритети, ќе ви биде полесно да ги поставите и да ги остварите финансиските цели.

Запишете ги вашите финансиски цели! Не е доволно само да ги замислите. Со запишувањето ќе се зголемат шансите за остварување на финансиските цели.

Бидете колку што е можно попрецизни! Што е поентата на запишувањето: „Мојата цел е да имам многу пари во банка“. Што претставува „многу пари“ за вас? Дали се тоа 500 денари, 5.000 денари или 50.000 денари? Бидете прецизни и напишете ги вашите цели во смисла на тоа дека може да бидат мерливи. Поделете ги на краткорочни, среднорочни и долгорочни цели.

Чекор 1

Утврдете ги и запишете ги вашите цели, на пример:

- Купување нов автомобил
- Заштеда за упис на факултет
- Одење на годишен одмор
- Исплата на долгот од кредитна картичка
- Заштеди за пензионерски денови

Примери:

Краткорочни цели (помалку од 1 година)

- Заштеди 15.000 денари во рок од девет месеци за годишен одмор
- Заштеди 20.000 денари во текот на една година за исплата на долгот на кредитната картичка

Среднорочни цели (од 1 до 3 години)

- Заштеди 120.000 денари во рок од две години за високо образование

Долгорочни цели (повеќе од 3 години)

- Заштеди 300.000 денари во рок од пет години на пензиската сметка во доброволниот пензиски фонд
- Заштеди доволно пари за учество при купување нов автомобил со кредит

Едноставни чекори во поставувањето на вашите финансиски цели

Чекор 2

Поделете ги целите на:

- краткорочни (помалку од 1 година)
- среднорочни (од 1 до 3 години) и
- долгорочни (повеќе од 3 години)

за полесно да ги следите и да ги остварите.

Користете ја табелата подолу за да ви помогне во запишувањето на вашите финансиски цели:

Мои финансиски цели		
Краткорочни	Среднорочни	Долгорочни

Важна цел – заштеда за вонредни ситуации

Што ќе се случи ако заради непредвидени околности не можете да платите за вашето образование? Дали ќе жртвувате да се стекнете со диплома од висока образовна институција? Дали сте размислувале за резервен фонд за вонредни ситуации?

Во животот постојат многу неизвесности со кои може да се соочите. Неочекувани настани од различна природа, од мал дефект на вашето возило до природни катастрофи и несреќи што може да му се случат секому.

Во најголем дел од ситуациите, потребни се пари. Исклучително важно е да бидете подготвени со соодветни вештини и знаење и да реагирате решително и ефикасно за да се соочите со проблемите коишто не ви се случиле претходно во животот. Вашиот резервен фонд за итни случаи е алатка што можете да ја користите за да ги подобрите вештините и вашето знаење.

Значи, кога ќе ги наведувате вашите финансиски цели, вклучете и дополнителна заштеда за итни случаи. Пожелно е во вашиот фонд за итни случаи да држите износ во вредност од вашите основни трошоци за живот за најмалку шест месеци.

Пример:

Доколку ви требаат 10.500 денари месечно за да ги платите вашите трошоци за живот, вклучувајќи фиксни плаќања како кредит или кирија и премија за осигурување, како и сметки за електрична енергија и вода, треба да имате најмалку 63.000 денари во вашиот фонд за итни случаи (односно 10.500 денари x 6 месеци). А ако е можно, во фондот заштедете двојно повеќе, односно штедете го истиот износ подолго време (10.500 денари x 12 месеци = 126.000 денари).

Во почетокот, кога ќе се вработите, може да ви биде тешко да оставате толку пари на страна, но работете на тоа поле со текот на времето. Секоја мала сума ќе помогне да се изгради вашиот фонд за итни случаи. Запомнете дека мора да направите свесен напор да заштедите и да ги сочувате издвоените средства само за вонредни ситуации.

Подобре ја вашата финансиска благосостојба

Средства и обврски: што поседувате и што должите

Во финансиското планирање, треба да процените каде сте сега во финансиска смисла, односно што поседувате и што должите, колку пари имате и по извршувањето на различните исплати, колку пари ќе ви останат.

Кога го правите ова, од корист може да ви бидат два типа финансиски извештаи:

- Личен биланс на состојбата
- Личен извештај за готовинските текови

Овие извештаи ќе ви помогнат:

- Да обезбедите податоци за вашата тековна финансиска состојба и за вкупните приходи и расходи;
- Да го следите исполнувањето на вашите краткорочни, среднорочни и долгорочни финансиски цели;
- Да водите евиденција за вашите финансиски активности, како што се инвестициите и другите трошоци;
- Да чувате податоци што можете да ги користите при подготовка на даночни формулари или аплицирање за банкарски заем или заем од небанкарска финансиска институција (пр. штедилница).

Вашиот личен биланс на состојба го прикажува она што го поседувате и што го должите:

- Поседувате (средства) – пари, заштеди, недвижен имот, инвестициски фондови, акции во компании и друго;
- Должите (обврски) – заеми од банки, штедилници, семејство или од пријатели, долг на платежни картички, кирија за кука, стан, сметки за режиски трошоци (електрична енергија, вода, телефон, парно, домување) и друго.

Личниот биланс на состојба е како финансиска картичка преку која редовно можете да ја следите вашата финансиска состојба, што може да биде основа при донесувањето одлуки поврзани со парите.

Личен биланс на состојбата

Подолу е даден еден личен биланс на состојбата, што можете да го користите како пример. Овој личен биланс на состојбата има позитивна нето-вредност, бидејќи вредноста на вкупните средства е поголема од вредноста на вкупните обврски.

	Ставка	Средства	Обврски
Банкарски сметки	Штедна сметка	10.000	
	Тековни сметки	13.000	
	Девизни сметки	20.000	
	Готовина	1.000	
Недвижен имот	Стан	1.250.000	500.000
	Куќа		
	Земјиште		
	Накит	60.000	
	Автомобил	300.000	200.000
Инвестиции	Пензиски фонд	150.000	
	Инвестициски фонд	15.000	
	Акции		
Банкарски заеми	Кредитни картички		100.000
	Студентски кредит		
	Позајмување од пријателите и семејството		
	Вкупно	(А) 1.819.000	(Б) 800.000
	Нето (А) - (Б)	1.019.000	

Нето-состојба

Вашата нето-состојба претставува разлика помеѓу вашите вкупни средства и обврски. Позитивна нето-состојба е кога поседувате повеќе од она што го должите. Добро е вашата нето-состојба да биде позитивна.

Ако, пак, сега имате позитивна нето-состојба, не значи дека никогаш нема да се соочите со финансиски потешкотии. Кога средствата не се ликвидни (не можете лесно да ги претворите во готовина), може да се појават потенцијални проблеми. Да видиме преку пример... Како е можно со позитивна нето-состојба да влезете во финансиски проблеми?

Да речеме дека поседувате кука како ваше средство (каде што живеете) и немате готовина во вашиот паричник или парични средства на сметка, а веќе доцните со плаќањето на долговите (кредити, сметки и друго). Доколку сте невработени и немате можност да заработите пари на друг начин, во безизлезна ситуација сте, ќе одлучите да ја продадете вашата кука за да ги покриете долговите. Тука се појавува дополнителен проблем. Не можете веднаш да ја продадете кука за да добиете пари, бидејќи кука, како неликвидно средство, не може лесно да се продаде и наоѓањето купувач може да потрае неколку месеци. Кука е, исто така, место каде што вие и вашето семејство живеете и не можете туку така брзо да се преселите.

Да се биде финансиски здрав значи да имате избалансирано портфолио на средства, така што ќе имате пари во секое време за разни потреби!

Кога должите повеќе отколку што поседувате, имате негативна нето-состојба. Во овој случај, не сте во можност да ги плаќате вашите долгови кога тие достасуваат, бидејќи немате доволно пари или ликвидни средства. Вие всушност се наоѓате во големи финансиски проблеми (види дел 8).

Вашата нето-состојба дава слика за вашата финансиска позиција на одреден датум. Не сметајте ги вашите неликвидни средства како средства за плаќање, бидејќи тие не можат лесно и брзо да се претворат во готовина.

Пресметајте ја вашата нето-состојба

Чекор 1 - Наведете ги вредните работи што ги поседувате

Готовина,
транзакциски
сметки и
депозит по
видување

Инвестиции,
како што
се акции,
обврзници и
инвестициски
фондови

Пензиски
фондови

Недвижен
имот како што
се куќи, стан
и земјиште

Лични предмети
коишто можат
да се продаваат
за пари, како
што се накит,
злато, уметнички
предмети и
антиквитети

Чекор 2 - Пресметајте ги вашите средства во вкупен износ

Чекор 3 - Наведете ги работите што ги должите

Кредити,
како што се,
банкарски и
други кредити

Негативни
салда на
кредитни
картички

Даноци, како
даноците за
недвижен
имот, данокот
на доход

Пари што
се должат
на роднини,
пријатели и
други
лица

Плаќање на
рати за стоки
за широка
потрошувачка,
како што
се мебел и
техника

Чекор 4 - Пресметајте ги вашите обврски во вкупен износ

Чекор 5 – Направете конечна пресметка одземајќи го вкупниот износ на обврските од вкупниот износ на средствата (средства минус обврски)

Ако салдото е позитивно, тоа е добар знак, но треба да планирате како да ја зголемувате вашата нето-состојба и во иднина. Ако е негативно, не очајувајте и преземер мерки за да ја подобрите финансиската состојба.

Постојат неколку начини за да ја зголемите вашата нето-состојба, како на пример:

- Зголемување на заштедата
- Намалување на трошоците
- Намалување на долговите
- Продавање некои средства коишто не носат приход.

Основи за планирање на буџетот

Буџет на приходи и расходи

Во финансиското планирање, важно е да се изготви буџет. Вистина е, живеењето според планираниот буџет бара многу дисциплина, но ви помага:

- Да живеете во рамки на вашите месечни приходи
- Да заштедите пари
- Да ги постигнете вашите финансиски цели
- Да се подготвите за непредвидени ситуации
- Да стекнете добри навики за управување со вашите финансии преку редовни проверки на вашата нето-состојба

Најдобро е да го изготвите вашиот буџет на почетокот на месецот или на денот кога ќе ја примите вашата месечна плата.

Кога го изготвувате вашиот личен буџет:

- Пресметајте ги вашите приходи за буџетскиот период. Ова ги вклучува: вашата плата, надоместоци и други извори на дополнителни приходи.
- Заштедете најмалку 10% од вашите приходи.
- Оставете одредена сума на пари и за вашиот фонд за итни случаи.
- Пресметајте ги фиксните трошоци за буџетскиот период што вообичаено мора да се платат или да се потрошат на месечна основа. Ова вклучува: кирија за кука и стан, плаќање рати на кредити, премии за осигурување и друго.
- Пресметајте ги варијабилните трошоци за буџетскиот период. Ова вклучува: гориво, прехранбени производи, сметки за режиски трошоци (сметки за електрична енергија, вода, телефон, парно, домување).
- Проценете ги останатите трошоци коишто можете да одлучите дали да ги направите или не. Тие вклучуваат: подароци, хоби, забава и годишен одмор.
- Имајте ги предвид вашите финансиски цели. Споредете го вашиот буџет со вашите финансиски цели да видите дали ги остварувате или не.
На пример, доколку сте се одлучиле да дадете учество за да купите нов автомобил на кредит, правете проверка секој месец за да се осигурате дека чувате доволно пари за да ја остварите оваа финансиска цел.

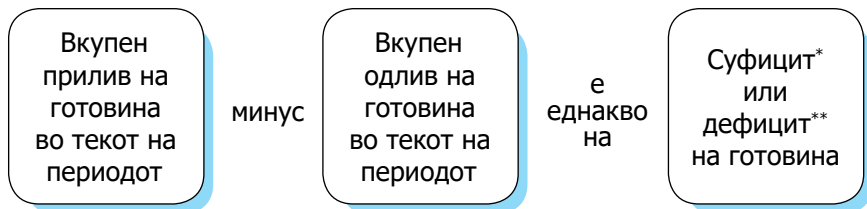
За да направите успешен буџет, потребно е:

- Да бидете дисциплинирани и систематични. За да се подготви еден добар буџет, потребно е време и напор. Не откажувајте се и покрај тоа што има многу работа!
- Да бидете реални во пресметките. Доколку имате скромни приходи, не очекувајте дека ќе заштедите многу пари за краток период.
- Да бидете подготвени. Може да има дополнителни неочекувани трошоци, а може да има и промени во цените на пазарот.
- Да бидете флексибилни. Заштедете пари за забава. Можеби ќе сакате да излезете навечер со пријателите, да одите на фитнес, кино, театар, концерт и друго.
- Да го ревидирате вашиот буџет кога е потребно.

Запомнете: буџетирањето ќе биде успешно само ако постојано го следите неговото остварување!

Следење на готовината

Изготвувањето на вашиот личен буџет не е крај на процесот. Потребно е да ги следите приливите и одливите на готовина во текот на одреден период.

* суфицит = вишок

** дефицит = кусок

Вашиот најважен прилив е веројатно вашиот приход од работа. Меѓутоа, можете да имате други извори на приходи, како што се каматата од заштеда, заработка по други основи, инвестиции, кирии и друго. Додека одливи се трошоците за живот, отплатата на кредитите и другите финансиски обврски.

Ако имате суфицит на готовина, тоа е фантастично! Можете да ги ставите парите на вашата штедна книшка. Меѓутоа, ако имате дефицит на готовина, прегледајте ги трошоците уште еднаш! Обидете се да одложите одредени купувања или плаќања засега. Обидете се да не го користите вашиот фонд за итни случаи, освен ако тоа е апсолутно неопходно! Користете ја вашата кредитна картичка како последно средство, бидејќи доколку ја користите за покривање на долговите само ќе ги зголемите трошоците за наредните месеци.

При изготвувањето на буџетот за наредниот месец, земете го предвид салдото од претходниот месец.

Како што редовно го разгледувате и го ревидирате вашиот буџет, така ревидирајте го и планот за трошење.

Ако треба да ги намалите трошоците, погледнете ги прво тие без коишто можете да функционирате. Можеби треба да ги ревидирате и вашите финансиски цели, ако некои од нив не се реални во однос на вашите месечни приходи.

- Салдото на вашиот биланс ја прикажува вашата финансиска нето-состојба.
- Вашиот буџет ви покажува колкави се вашите планирани приходи, заштеди и трошоци за да ги остварите вашите финансиски цели.
- Вашиот извештај за готовина ги прикажува приливите и одливите на готовина во текот на одреден период.

Подолу е даден пример за извештај во кој се комбинираат планираниот личен буџет и извештајот за готовината според остварените приливи и одливи. Во примерот, нето готовинските одливи се пониски од планот, што упатува на пониски трошоци и остварена заштеда или суфицит во личните финансии.

Личен месечен буџет и Извештај за готовината

Ставка	Личен буџет (план)	Приливи и одливи на готовина (остварени)
Плата (нето)	33.000	33.000
Други извори	—	—
Вкупен месечен приход	33.000	33.000
Намалување за:		
Заштеда (10% од месечните примања)	3000	3000
Фонд за итни случаи	1000	1000
Приход (нето-заштеда)	29.000	29.000
Намалување за: Фиксни трошоци		
Кирија	3790	3790
Рата за станбен кредит	—	—
Рата за автомобилски кредит	7200	7200
Автомобилско осигурување (автоодговорност)	4500	4500
Вкупни фиксни трошоци	15.490	15.490

*Продолжува на друга страна

Личен месечен буџет и Извештај за готовина (продолжува)

Ставка	Личен буџет (план)	Приливи и одливи на готовина (остварени)
Намалување за: Варијабилни трошоци		
Храна	3000	3500
Комунални услуги за домот	350	355
Сметка за мобилен телефон	500	600
Гориво	1000	800
Услуги и одржување	100	150
Паркинг / патарина	100	120
Поправки на автомобил	5000	—
Вкупни варијабилни трошоци	10.050	5.525
Намалување за: Останати трошоци		
Медицински трошоци	60	—
Облека	1000	350
Забава	500	700
Апарати за домаќинство	900	500
Лични предмети	100	150
Подароци	800	—
Други трошоци	100	50
Вкупни останати трошоци	3460	1750
Вкупни трошоци	29.000	22.765
Разлика меѓу нето-заштеда и вкупни трошоци	0	+ 6.235
Суфицит (+) / Дефицит (-)		

Можеби ќе сакате да го изготвите вашиот сопствен буџет врз основа на претходниот пример во празната табела подолу:

Ставка	Личен буџет (план)	Приливи и одливи на готовина (остварени)
Плата (нето)		
Други извори		
Вкупен месечен приход		
Намалување за:		
Заштеда (10% од месечните примања)		
Фонд за итни случаи		
Приход (нето-заштеда)		
Намалување за: Фиксни трошоци		
Кирија		
Рата за станбен кредит		
Рата за автомобилски кредит		
Автомобилско осигурување (автоодговорност)		
Вкупни фиксни трошоци		

Ставка	Личен буџет (план)	Приливи и одливи на готовина (остварени)
Намалување за: Варијабилни трошоци		
Храна		
Комунални услуги за домот		
Сметка за мобилен телефон		
Гориво		
Услуги и одржување		
Паркинг / патарина		
Поправки на автомобил		
Вкупни варијабилни трошоци		
Намалување за: Останати трошоци		
Медицински трошоци		
Облека		
Забава		
Апарати за домаќинство		
Лични предмети		
Подароци		
Други трошоци		
Вкупни останати трошоци		
Вкупни трошоци		
Разлика меѓу нето-заштеда и вкупни трошоци		
Суфицит (+) / Дефицит (-)		

Живејте во рамките на вашите можности

Потреби и желби

Кога живеете во рамките на вашите можности, трошите онолку пари колку што имате. Истовремено, штедите за да ги исполните вашите финансиски цели.

Лесно е да се троши повеќе. Рекламните производи постојано ги гледаме на телевизија, радио, рекламни паноа, списанија, весници, социјални медиуми итн. Само од вашата волја зависи дали ќе можете да одолеете на сите искушенија. Тоа се постигнува само ако знаете што влијае врз вашето трошење и кои се вашите потреби и желби.

Што е „потреба“?

Потребата е нешто што мора да го имате, без коешто не можете да живеете. Пример за потреба е храната. Треба да јадете за да живеете.

Што е „желба“?

Желба е нешто што би сакале да го имате, но не е сосем неопходно. Пример за желба е накитот. Може да го купите парчето накит, но и не мора.

Сепак, потребите се менуваат со текот на времето. Во денешниот свет, мобилниот телефон е потреба за комуникација со другите луѓе. Сепак, добро е да се има мобилен телефон што има напреден процесор или добра резолуција на камерата.

Познавањето на разликата меѓу потребите и желбите влијае врз вашите одлуки за трошење. Одлуките што ги донесувате во однос на она што ви треба или она што го сакате ќе влијаат на вашиот буџет и на вашите месечни трошоци.

Трошете мудро

Кога сакате да купите нешто, запрашајте се – Дали е тоа нешто што ми треба? Мојам ли да си дозволам да го купам?

Вашиот личен буџет и готовина ќе ви помогнат да одговорите на ова прашање. Проверете дали имате доволно средства или веќе имате повеќе потрошено отколку што сте планирале за тој месец.

Доколку се работи за желба, размислете дали да го купите или, пак, потрошете помала сума за некој сличен производ и ќе можете да заштедите повеќе пари. На овој начин, трошите мудро и живеете во рамките на вашите средства.

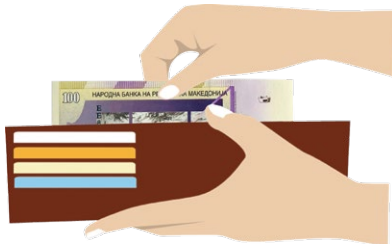

Разумното купување и мудро то трошење ќе ве спречат да создадете финансиски потешкотии за себе и за другите во вашето семејство. Раководете со вашите лични финансии на одговорен начин – лесно е – само речете „не“ за купувањата што не можете да си ги дозволите.

Одложете ги купувањата

Се сеќавате ли на вашите детски денови кога сакавте сладолед и вашата мајка ви велеше дека може да си купите подоцна, откако ќе ја завршите вашата домашна работа? Се сеќавате ли дека го прашувавте вашиот татко дали може да ви купи нов велосипед и тој велеше дека може да го имате, доколку имате добри оценки во училиште? Во двете ситуации, вашите родители ве учеа да ги одложувате купувањата.

Во текот на вашиот живот, секогаш ќе има некој којшто ќе се обиде да влијае врз трошењето на вашите пари. Било да е ваш пријател кој бара да излезете на вечера, било да е маркетиншки агент, кој ќе бара од вас да го купите нивниот производ.

Во одредена ситуација размислете дали е потребно да се трошат парите и дали тој трошок е во рамките на вашиот буџет? Кога ќе речете „не“ за трошењето пари (одложување на купувањето), вие сте еден чекор поблиску до остварувањето на вашите финансиски соништа.

Во животот, секогаш постојат алтернативи за избор. Разгледајте различни алтернативи за вашите потреби и желби. Ако е потребно, променете ги вашите согледувања. Наместо да купите автомобил, користењето на јавниот превоз може да биде добро решение за движење низ градот. Ќе заштедите пари и ќе придонесете за почиста животна околина. Или, пак, наместо да одите на одмор на далечно и егзотично место, изберете да одите на некое поблиско место, каде што исто така има убава природа и можете убаво да се одморите.

Запомнете

- Поставувањето финансиски цели е важно за да се постигне сигурност и финансиска слобода.
- Вашите финансиски цели мора да ги одразуваат вашите вредности и верувања.
- Запишете ги вашите финансиски цели, потоа поделете ги во краткорочни, среднорочни и долгорочни цели.
- Штедете за фонд за итни случаи.
- Вашиот личен биланс на состојба ги покажува вашите средства, обврски и нето-состојба во даден момент.
- Подготовката на буџетот и следењето на тековите на вашата готовина е процес којшто бара трпеливост, дисциплина и флексибилност.
- Многу е важно да живеете во рамките на вашите финансиски можности.

Банкарски производи и услуги

Банките се најстари финансиски институции. Тие се и главните финансиски институции каде што се чува значителен дел од заштедите на населението. Ова особено е карактеристично за земјите со помалку развиен финансиски систем. Современите банки претставуваат универзални, повеќеуслужни финансиски институции, бидејќи нивните активности не се ограничени на традиционалните банкарски работи (прибирање депозити и одобрување кредити), туку тие нудат и бројни небанкарски услуги. Основната улога на банкарскиот систем е да им овозможат на субјектите со вишок финансиски средства да ги вложат и да ги пренесат до субјектите коишто имаат недостиг од финансиски средства, со крајна цел да се оствари профит.

Работењето на банките, почнувајќи од добивањето дозвола за работа, е предмет на следење од страна на регулаторен орган, најчесто од централната банка на државата, а кај нас тоа е Народната банка на Република Македонија.

Народна банка на Република Македонија (НБРМ)

Народната банка на Република Македонија е една од најзначајните институции во Република Македонија. Таа има посебни функции, коишто се својствени само за неа и за ниту една друга институција во државата.

Иако во името го содржи терминот „банка“, НБРМ се разликува од останатите банки во Република Македонија. Тоа значи дека граѓаните или претпријатијата не може да имаат сметка во НБРМ. Во НБРМ не може да се штеди, ниту да се подигне кредит.

Народната банка на Република Македонија е централна банка на Република Македонија. Таа е највисоката банкарска институција

во нашата држава којашто ги издава и ги контролира парите во економијата. Со издавањето на парите врши емисија на националната валута, денарот, којшто е законско средство за плаќање во Република Македонија и затоа се нарекува уште и емисиона банка.

Работењето на НБРМ е уредено со посебен Закон – Законот за Народната банка на Република Македонија. Со НБРМ управува Советот на Народната банка, а гувернерот ја има главната извршна функција и управува со секојдневното работење.

Основната цел на НБРМ е да одржува стабилни цени, односно да ја одржува ценовната стабилност во економијата. Втората цел е да придонесува кон одржувањето стабилен, конкурентен и пазарно ориентиран финансиски систем, односно да се грижи за одржувањето на финансиската стабилност во земјата. Тоа го прави преку својата регулаторна и супервизорска функција над банките. Третата цел е да ја поддржува општата економска политика не загрозувајќи ја првата цел. Втората и третата цел ѝ се подредени на основната цел.

НБРМ ја креира и ја спроведува монетарната политика преку сет од инструменти и активности со коишто ја регулира понудата на пари во економијата и нивната цена. НБРМ ја утврдува и ја спроведува политиката на девизен курс. НБРМ врши супервизија на банките. НБРМ ги чува и управува со девизните резерви на Република Македонија. НБРМ обезбедува парите беспрекорно да циркулираат низ економијата, го уредува домашниот платен промет и ги надгледува платните системи во земјата преку кои се извршуваат плаќањата. НБРМ врши улога на агент на државата и други активности поврзани со извршувањето на нејзините задачи.

За повеќе информации посетете ја интернет-страницата на Народната банка на следнава адреса: <http://www.nbrm.mk/>

НБРМ покрај бројните функции во доменот на монетарната политика и банкарскиот систем, презема активности да ја подобри и финансиската писменост преку информативни брошури и едукативни материјали. Овие материјали се достапни на интернет-страницата на НБРМ во делот „финансиска едукација“: http://www.nbrm.mk/materijali_fin_edu.nspx

Основни банкарски услуги

Во основни банкарски услуги спаѓаат: трансакциските сметки и штедните сметки.

Банките во Република Македонија им нудат трансакциски сметки и разни видови штедни сметки.

Со трансакциската сметка, како и со штедната сметка управува и работи едно лице, тоа лице е сопственик на сметките и само тоа лице, односно само сопственикот на сметките, може да овласти други лица да работат со тие сметки.

Трансакциска сметка

Трансакциската сметка е сметка за идентификација на имателот на сметката којашто овозможува да примате и да извршите плаќања, пренос на средства од една на друга трансакциска сметка, како и префрлање средства на депозит по видување. Трансакциската сметка може да се отвори во сите банки во Република Македонија. Може да имате повеќе од една трансакциска сметка во една или повеќе банки.

Во секое време може да извршите плаќање и да направите депозити, уплата или повлекување готовина од вашата трансакциска сметка, кога и да имате потреба, до износот на расположливи средства на вашата сметка. Исто така, може да аплицирате за платежна картичка којашто овозможува да вршите трансакции во трговијата (на продажни места или преку интернет) и да подигнете / депонирате средства од / на банкоматите.

Како сопственик на трансакциската сметка вие сте во можност:

- Да поднесете барања поврзани со сметката (пр. добивање извештај од сметката, електронски пристап до сметката и др.)
- Да вршите уплата на готовина на сметката
- Да повлекувате готовина од сметката
- Да вршите трансфер на пари во рамките на истата банка
- Да вршите трансфер на парични средства во рамките на истата банка
- Да плаќате обврски (пр. режиски трошоци и др.)
- Да користите електронско банкарство.

Штедна сметка

Штедната сметка е депозитна сметка којашто може да се отвори во банките и штедилниците во Република Македонија. Штедните сметки се сметки на кои се добива камата за вложените депозити. Вообичаено, тие се врзани за одреден временски рок и можат да бидат краткорочни и долгорочни. Минималниот депозит за штедна сметка, рочноста, како и висината на каматната стапка зависат од самата банка, односно се разликуваат од банка до банка, како и кај штедилниците.

Како сопственик на штедната сметка, вие сте во можност:

- Да вложите парични депозити
- Да извршите повлекување на средствата по истекот на орочениот период или претходно, зависно од склучениот договор и предвидените услови
- Да примате камата.

Вообичаено не се вршат плаќања преку штедните сметки. Плаќањата се вршат преку трансакциските сметки.

Што треба да запамтите и за двата вида сметки – (трансакциска и штедна)

- Чувајте го вашиот број на сметката и не споделувајте го со други;
- Чувајте ги вашите извештаи од сметките, штедните книшки и платежните картички на сигурно место;
- Чувајте ги вашата лозинка и корисничко име доколку имате електронски пристап до сметката и не споделувајте ги со други;
- Веднаш информирајте ја банката доколку:
 - сте ја промениле вашата адреса или телефонски број;
 - сте ја изгубиле платежната картичка или штедната книшка;
 - сте забележале несовпаѓање во вашиот банкарски извештај со направените трансакции.

Фонд за осигурување на депозити на Република Македонија

Фондот за осигурување на депозити претставува специјализирана државна финансиска институција формирана со цел да обезбеди осигурување на депозитите на граѓаните во банките и штедилниците во Република Македонија и обесштетување на осигурените депозити во банките, филијалите на странските банки и штедилниците, доколку кај нив настанал ризичен настан.

Под депозити се подразбираат: денарските и девизните депозити (погоре во текстот наречени и штедни сметки), сертификатите за депозити, депозитите на трансакциските сметки, депозитите врзани за парични картички и девизните приливи на физичките лица.

Фондот ги обесштетува осигурените депозити, но не повеќе од денарска противвредност на 30.000 евра по депозит во една банка, филијала на странска банка или штедилница пресметани по средниот курс на НБРМ.

Со осигурувањето на депозитите во банките, филијалите на странските банки и штедилниците, Фондот придонесува во одржувањето на стабилноста и довербата на јавноста во банкарскиот и финансискиот систем на земјата.

На видни места на шалтерите во банките и штедилниците има истакнато соопштенија за штедачите со информација дека депозитите на физичките лица во таа банка или штедилница се осигурени во Фондот за осигурување на депозити.

За повеќе информации посетете ја интернет-страницата на Фондот за осигурување на депозити: <http://www.fodsk.org.mk>

Банките се разликуваат во условите за нивните производи и услуги. Дознајте ги тие услови. Секогаш правете споредба помеѓу банките и одберете го најдоброто за себе.

Современи канали за користење банкарски услуги

Банките во Република Македонија нудат различни банкарски услуги преку алтернативни, односно современи канали – нови методи на извршување на банкарските операции со користење електронски интерактивни канали. Овие канали вклучуваат банкарски услуги преку: интернет, мобилен телефон и СМС, фиксен телефон, факс и електронска пошта. Сите канали се користат за проверка на состојбата на сметката, а вообичаено првите три и за вршење трансакции.

Интернет и мобилно банкарство

Банките во Република Македонија сè повеќе нудат услуги од областа на електронското банкарство. Воедно, се зголемува и интересот и од страна на клиентите, бидејќи електронското банкарство претставува брз начин за извршување на банкарските трансакции. Интернет-банкарството се однесува на спроведување банкарски трансакции преку сигурна интернет-страница на банката. Мобилното банкарство вообичаено се однесува на спроведување банкарски трансакции со користење апликација инсталирана на вашиот „паметен“ телефон или таблет.

Интернет и мобилното банкарство имаат предности за вас како потрошувач. Вие можете да ги остварите банкарските трансакции од дома или од канцеларија, за време и надвор од работното време на банките и од кое било место каде што има интернет-пристап. Сè што ви треба е персонален компјутер со интернет-пребарувач или „паметен“ телефон со мобилна апликација и интернет-врска. Во одредени случаи е потребен специјален софтвер и/или хардвер, како на пример: токен за еднакратна лозинка (ОТП-токен) или читач на „паметна“ картичка.

Вообичаено, банките ги нудат следниве банкарски услуги преку алтернативните канали:

- Вршење проверка на состојбата на сметките во банката и извештај за тие сметки;
- Поднесување апликација за отворање нови сметки, дебитни и кредитни картички и заеми;
- Трансферирање средства помеѓу сметки (сопствени и на други банки);
- Плаќање обврски врз основа на: сметки, кредитни картички, рати на кредити, премии за осигурување и друго;
- Пополнување, менување и повлекување трајни налози.

Корисниците се регистрираат на интернет-страниците на банките коишто нудат електронски банкарски услуги преку доделување валидно корисничко име и лозинка. Исто така, понекогаш може да се користат ПИН-код или ОТП-токен.

Регистрацијата на електронско банкарство е без надоместок доколку сте клиент на банката. Одредени надоместоци може да бидат наплатени за одредени услуги како што е меѓубанкарски трансфер на средства. Проверете ги надоместоците во вашата банка. Банките обично нудат пониски надоместоци за користење електронско банкарство во споредба со останатите канали, како што се услуги преку шалтер.

Сигурно интернет-банкарство

Постои загриженост кај населението за безбедноста на информациите (податоците) и за сигурноста на трансакциите извршени преку интернет. Банките постојано се трудат електронското банкарство да биде сигурен канал, но секогаш постојат ризици.

Кога клиентот врши трансфер на средства, банките се обврзани да применат дополнителни безбедносни мерки за проверка на корисникот. Во различни случаи може дополнително да биде побарано: дигитален потпис, еднократна лозинка (ОТП) или број за авторизација на трансакција (ТАН-код).

За ваша безбедност, секогаш испечатете ја секоја банкарска трансакција направена преку интернет. Тоа ќе ви овозможи да направите споредба дали има несовпаѓање со извештајот што банката ви го испраќа и ќе ви послужи да ги следите сите остварени трансакции.

Имате право да ја оспорите секоја интернет-трансакција извршена од некое друго лице во ваше име. Банката е обврзана да ви достави доказ за валидноста и неотповикливоста на трансакцијата.

Општо земено, интернет-банкарството нуди сигурен начин за остварување на банкарските трансакции, но за ваша безбедност, задолжително преземете ги следниве мерки:

- Чувајте ги на безбедно место: корисничкото име и лозинка, ПИН-кодот, дигиталните сертификати, ОТП-токените или ТАН-кодот;
- Повремено менувајте ги вашите ПИН-кодови и лозинки;
- Не чувајте ги корисничкото име, лозинката или ПИН-кодовите во компјутер, доколку нема дополнителна заштита (пр. битлокер);
- Проверете дали сте пријавени на вистинската интернет-страница;
- За да се осигурате дека сте на сигурна интернет-страница, универзалниот локатор на ресурси (УРЛ) мора да започне со „https“, исто така погледнете дали страницата има симбол на заклучен катанец на вашиот интернет-пребарувач;

- Проверувајте ги банкарските извештаи и историјата на трансакциите редовно;
- Не оставајте го вашиот компјутер вклучен додека сте приклучени на интернет-страницата за користење на електронското банкарство;
- Секогаш одјавете се на крајот на сесијата и избришете ја историјата на интернет-пребарувачот кога користите јавен компјутер;
- Заштитете го персоналниот компјутер од вируси и злонамерни програми со најновите антивирусни програми;
- Избегнувајте симнување датотеки или софтвери од интернет-страници коишто не ви се познати и избегнувајте отворање интернет-врски (линкови) коишто ви се испратени од непознати лица;
- Избегнувајте да испраќате лични податоци (особено вашиот ПИН-код) преку електронска порака;
- Запомнете дека банките никогаш нема да ве побараат преку електронска порака или телефон и да ви ги побараат вашите лични детали за логирање;
- Избегнувајте користење заеднички или јавно користени компјутери во интернет-сали (интернет-кафе) за да користите електронско банкарство;
- Не оставајте паралелно отворен друг прозорец (друга интернет-страница) додека сте приклучени на електронското банкарство;
- Ве советуваме да оневозможите споделување документи и уреди за печатење (file and printer-sharing) на оперативниот систем на вашиот компјутер.

Секогаш постои можност нешто да тргне како што не треба и да се направи одредена грешка. Ако се сретнете со каков било проблем, веднаш јавете се во контакт-центарот на банката за да ги известите за проблемите со коишто сте се сретнале. Вашата банка ги евидентира сите ваши трансакции и ќе може да ви помогне. Вообичаено, на задната страна на картичката (дебитна, кредитна) е наведен телефонскиот број на којшто можете да контактирате со банката во кое било време од денот (24 часа / 7 дена во неделата).

Прочитајте ги и разберете ги условите за користење на електронското банкарство каде што сте се регистрирале, а особено делот што се однесува на неавторизирани или лажни трансакции и како да поднесете поплака. Добро е да се сретнете со банкарскиот службеник за да ви објасни сè што не ви е јасно пред да го користите интернет-банкарството.

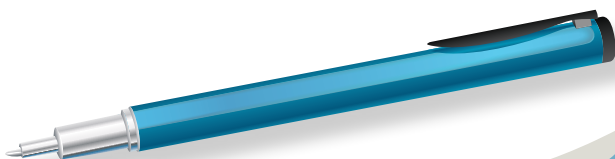
Запомнете

- Банките нудат различни банкарски производи и услуги за да ги задоволат вашите финансиски потреби.
- Земете ги предвид сите околности при избор на банка согласно со вашите потреби.
- Депозитите на граѓаните до 30.000 евра се осигурани во Фондот за осигурување на депозити на Република Македонија.
- Интернет-банкарството претставува поволен, брз и сигурен начин за извршување на вашите банкарски трансакции.
- Интернет-банкарството е современа алтернатива на конвенционалното (традиционалното) банкарство.

Дел Б

Остварување
на вашите соништа

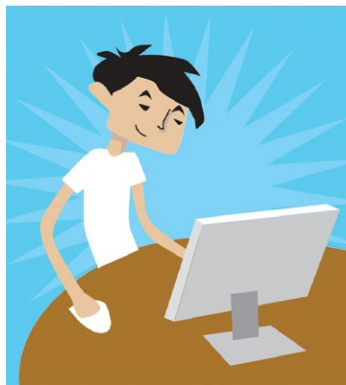

Во делот А дискутиравме за тоа дека „паметното“ управување со парите позитивно влијае врз вашата финансиска состојба, односно со текот на времето ќе поседувате повеќе отколку што должите. Во делот Б, ќе одиме чекор понатаму во дискусијата за тоа како можете да го создадете своето богатство и како во исто време да ја планирате вашата иднина.

Навика за штедење

Заштеда по автоматизам

Планот на штедење е суштински дел на вашиот финансиски план. Без план на штедење сигурно нема да можете да ги остварите своите финансиски цели. Ви предлагаме да заштедите најмалку 10% од вашите редовни примања секој месец. Уште подобро е ако можете да заштедите 20-30%, тоа ќе значи повеќе пари за вашата иднина. Запомнете дека колку повеќе штедите сега, полесно ќе биде да ги постигнете вашите финансиски цели утре.

Постојат два начина на кои можете овој процент од вашите месечни примања да го заштедите.

Можете:

- секој месец да депонирате средства на вашата штедна сметка, во банка или во штедилница;
- преку електронско банкарство секој месец да префрлате пари од вашата трансакциска сметка на вашата штедна сметка.

Добро е ако го правите ова на редовна месечна основа. Но, ако по неколку месеци, заборавите да ги депонирате средствата или најдете причини за да ги искористите парите од штедната сметка за нешто друго, со тоа ќе го прекршите моделот на штедење и можно е да не се вратите на вашиот план за штедење.

Како да се осигурате дека ќе го задржите вашиот план за штедење? Едноставно – да го направите автоматски!

Побарајте ѝ на банката да врши пренос на најмалку 10% од вашите месечни примања од вашата трансакциска сметка на вашата штедна сметка. Банката да го извршува преносот веднаш штом ќе се исплатат примањата на вашата трансакциска сметка.

Во меѓувреме, износот на пари на вашата штедна книшка само ќе расте и ќе расте, и со време ќе ве приближи до вашите финансиски цели.

Кога можете да си дозволите (на пример сте добиле покачување на платата), наложете ѝ на банката да го зголеми износот што треба да се пренесе на вашата штедна сметка.

Кога ќе го обезбедите вкупниот износ на пари што сте планирале да го заштедите, пренесете ја целата сума во депозит во банка или на некои други сметки коишто можат да имаат поголем принос.

Најдобро е никогаш да не престанете да штедите за да не ја прекратите вашата стекната навика. Парите што „автоматски ги заштедувате“ може да се искористат за остварување други финансиски цели.

Зголемување на вашето богатство

Создавањето богатство е зголемувањето на вашата нето-вредност (види дел 2). Разликата на вашите средства и вашите обврски е еднаква на вашата нето-вредност, којашто може да биде позитивна (повеќе средства од обврски) или негативна (повеќе обврски од средства). Во ова поглавје, ќе се фокусираме на зголемувањето на вашите средства преку заштеди и инвестиции.

Инвестициски цели

Откако редовно ќе штедите, ќе треба да почнете да носите важни одлуки за тоа како да ги инвестирате вашите пари. Како се инвестира? Одговорот е: Лесно. Можете да ги инвестирате парите разумно, но прво морате да ги наведете вашите инвестициски цели.

Ќе ви помогнеме да ги идентификувате инвестициските цели коишто им одговараат на вашите потреби.

Постојат неколку клучни прашања за кои треба да размислите при формирањето на вашите инвестициски цели. Да ги разгледаме подолу:

- Зошто треба да ги зачувате вашите пари? Дали планирате да ги вложите понатаму?
- Ако планирате да ги вложите во инвестиции, колку пари ќе ви требаат за да ги постигнете своите цели?
- Колку долго ќе треба да штедите или да инвестирате пари за да ги постигнете своите цели?
- Колкав ризик сте спремни да преземете?
- Колкав принос очекувате од вашите заштеди или инвестиции?

- На што сè сте подготвени за да ги постигнете целите?
(пример промена на начинот на живот и навики на трошење)

Бидете реални кога ќе ги давате одговорите на прашањата погоре. Пресметајте ги вашите извори на приходи и видете со колкав постојан износ може да штедите и да инвестирате.

Едно е сигурно, вашите финансиски и инвестициски цели треба да бидат разумни и остварливи.

Инвестициски ризик и принос

Чувањето на вашите пари на штедна сметка кај една банка или штедилница е најсигурната форма на инвестиции. Приносот (т.е. каматната стапка) можеби е помал во споредба со некои други форми на инвестиции, но и помалку е ризичен.

Се разбира, ако ги држите парите само како депозити, нема да можете да го зголемите своето богатство толку брзо колку што посакувате. Имајте на ум дека другите форми на инвестиции можат да ви дадат подобри резултати, но тие носат поголеми ризици, односно постои шанса таквите инвестиции да ја изгубат својата вредност.

На пример, ако ги вложувате вашите пари на берза, ќе се соочите со можност за висока добивка, но и со ризик да ги изгубите. Имено, цените на акциите се движат нагоре и надолу, во зависност од многу фактори. Пример, да речеме дека сте ги купиле акциите на една компанија во износ од 1.000 денари по акција, цената не е константна, таа може да се зголеми до 3.000 денари или може да се намали до 700 денари по акција.

Кога инвестирате пари, најважно е да имате принос од тие пари.

Сепак, вистинскиот принос на инвестицијата ќе биде познат откако ќе ги одземете сите поврзани трошоци. Имено, ќе го знаете вашиот целосен принос само откако ќе ги одземете трошоците како што е провизијата на брокерот.

Враќањето на инвестицијата (приносот) обично се искажува како годишен процент. Ако купувате акции по цена од 1.000 денари и цената се зголеми на 1.080 денари по една година, тогаш вашата стапка на поврат е 8%.

При изборот на вашата инвестиција, колку е поголем приносот, толку е поголем ризикот.

„Не ставајте ги сите јајца во една кошница“

Што ќе се случи ако ги ставите сите јајца во една иста кошница и ја испуштите од раце? Многу е веројатно дека сите јајца ќе се скршат. Слично на тоа, ако ги инвестирате парите на едно место и ако се случи нешто неповолно со таа инвестиција, ќе ги изгубите сите ваши пари одеднаш.

Затоа, многу е важно да се диверзифицира инвестирањето, односно да ги вложувате парите во различни видови инвестиции. Со други зборови, планирајте балансирано портфолио на инвестиции. Диверзификацијата на парите во различни инвестиции е клучот за намалување на ризиците.

На каков начин инвестирате делумно е одредено од вашиот профил како инвеститор, односно дали сте агресивен, умерен или конзервативен инвеститор.

Ако сте умерен инвеститор, најверојатно ќе ги распоредите вашите пари во разни видови финансиски инструменти или во инвестиции со фиксен приход како што се депозитите.

Износот што го вложувате во финансиски инструменти може понатаму да го поделите на различни видови хартии од вредност.

Ако сте агресивен инвеститор, најверојатно ќе инвестирате во поприносни, но и поризични инвестиции.

Од друга страна, ако сте конзервативен инвеститор, најверојатно ќе размислувате за диверзификација на вашите пари меѓу помалку приносни и помалку ризични инвестиции како што се обврзниците (државните обврзници) и депозитите. Не постојат двајца инвеститори кои се сосема исти во инвестирањето! Вие сте единствените што може да одлучите кои опции ќе ги одберете од многуте видови инвестиции што ви се на располагање.

Видови инвестиции

Инвестиции со фиксна камата (депозити)

Најчестата форма на вложување кај населението во Република Македонија се банкарските депозити.

Банките обезбедуваат лесен пристап до вашите пари кога ви требаат и сигурен принос (особено при фиксна каматна стапка и ниска стабилна инфлација).

Сепак, банкарските депозити обично обезбедуваат помал принос во споредба со другите инвестициски алтернативи.

Пазар на хартии од вредност

Постојат разни видови хартии од вредност: акции издадени од акционерски друштва и од друштва со ограничена одговорност, акции во инвестициските фондови, обврзници, хартии од вредност на пазарот на пари, дериватни финансиски инструменти и други финансиски инструменти коишто според Комисијата за хартии од вредност се сметаат за хартии од вредност.

Акции

Акциите се сопственички хартии од вредност коишто претставуваат неделив и идеален дел од основната главнина на акционерското друштво.

Акциите претставуваат сопственост во тоа друштво. Кога ќе купите удел, ќе стекнете дел од друштвото и ќе имате право да учествувате во неговиот профит. Акциите во друштвото ја зголемуваат вредноста на вашата инвестиција на два начина:

- Како што вкупната вредност на друштвото се зголемува, вредноста на акциите исто така се зголемува, што овозможува остварување капитална добивка;
- Можете да заработите принос во форма на дивиденди кога друштвото ќе одлучи да им исплати дел од својата добивка на акционерите.

Акциите имаат потенцијал да даваат многу висок принос. Меѓутоа, тие, исто така, имаат потенцијал на намалување на вредноста, ако се намали ефикасноста на друштвото.

Сопствениците на акциите имаат неколку основни права:

- право на глас во акционерското собрание;
- право на дивиденда, како дел од добивката на друштвото и
- право на дел од стечајната маса, во случај на ликвидација на друштвото.

Акциите обично се погодни за инвеститорите кои:

- Сакаат да изградат портфолио (комбинација од различни хартии од вредност) за остварување на своите среднорочни и долгорочни финансиски цели;
- Имаат можност да инвестираат на подолг временски период;
- Ја прифаќаат нестабилноста на нивната вредност на краток рок, во замена за повисоки приноси на долг рок (врз основа на приходот од дивиденда и капиталната добивка).

Обврзници

Обврзниците се долгорочни должнички хартии од вредност, со кои издавачот се обврзува да му плаќа камата, еднократно или на рати, на сопственикот на обврзницата и да му го исплати на определениот ден износот на номиналната вредност на обврзницата. Односно, кога ќе купите државна или корпоративна обврзница, вие ги „позајмувате“ вашите пари за одреден период со однапред одредена каматна стапка.

За возврат, добивате постојан прилив на приходи преку редовни плаќања на каматите.

Исто како и со акциите, и со обврзниците може да се тргува на финансиските пазари.

Брокерски куќи

Купопродажните трансакции на хартии од вредност се одвиваат преку брокерските куќи / овластените банки, со дозвола за работење како брокерски куќи добиена од регулаторниот орган (Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија), коишто се членки на саморегулирачките организации согласно со закон (овластена берза и овластен депозитар).

Брокери

Брокери се лицата овластени од страна на регулаторниот орган (Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија) и лиценцирани од страна на Македонската берза, што ги вршат услугите поврзани со извршувањето на налозите на клиентите, информирањето на клиентите за купување или продавање хартии од вредност, што не подразбира инвестициско советување.

Во текот на својата работа, брокерот треба строго да се придржува кон инструкциите дадени од клиентот, да работи совесно и професионално, имајќи ги предвид инвестициските цели и финансиската состојба на клиентот и да ги почитува актите на саморегулирачката организација каде што членува.

Инвестициски советник е лицето овластено од страна на регулаторниот орган којшто ги врши услугите поврзани со инвестициско советување на клиенти.

Македонска берза

„Македонската берза“ АД Скопје е основана во 1995 година и претставува прва организирана берза на хартии од вредност во историјата на Република Македонија. Основана е како акционерско друштво, на непрофитна основа, од страна на 19 банки и други финансиски институции (13 банки, 3 осигурителни друштва и 3 штедилници) и тие беа нејзините први членки со право на тргување на Берзата. Берзанското свонче на Македонската берза за првпат засвони на 28 март 1996 година и со тоа го означи официјалниот почеток на тргувањето. Од 2001 година Берзата започна да работи на профитна основа, а акционер на Берзата може да биде кое било домашно или странско правно или физичко лице. Истата година Берзата вовеле електронско тргување со хартии од вредност – Берзанскиот електронски систем на тргување (БЕСТ) и притоа се создадоа услови за зголемување на обемот, ефикасноста и ликвидноста на берзанското тргување.

Берзата во рамките на своето работење ги врши следниве активности преку кои обезбедува:

- собирање понуди за купување и продавање хартии од вредност,
- пазарно формирање на цените на хартиите од вредност со кои се тргува на Берзата,
- склучување трговски трансакции со хартиите од вредност,
- утврдување и известување за склучените трговски трансакции со хартии од вредност,
- почитување на правилата и стандардите на Берзата, одредбите од Законот за хартии од вредност и другата регулатива од страна на членките на Берзата,
- заштита на интересите на инвеститорите на хартии од вредност,
- прием на хартиите од вредност за тргување на Берзата, вклучувајќи го котирањето на хартиите од вредност,
- информирање на јавноста за прашањата значајни за работењето на Берзата и др.

Централен депозитар на хартии од вредност АД Скопје

Како правен субјект, Централниот депозитар за хартии од вредност АД Скопје е основан во 2001 година, од страна на 10 брокерски друштва, 14 банки и една осигурителна компанија. Согласно со Законот за хартии од вредност, за вршење на своите функции, Депозитарот доби Одобрение за основање и работа од страна на Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија.

До основањето на Депозитарот, хартиите од вредност издадени во Република Македонија се водеа во хартиена форма, што за издавачите, берзата, брокерите и сопствениците значеше процес на комплицирано издавање, тргување и евиденција на сопственоста над хартиите од вредност.

По основањето на Депозитарот, при крајот на ноември 2001 година, почна процесот на дематеријализација, односно конвертирање на хартиите од вредност од материјална во електронска форма, со што Депозитарот ја доби улогата на централна база на податоци преку која на имателите на хартии од вредност, инвеститорите, надлежните институции и другите засегнати субјекти, на брз и едноставен начин им е обезбеден пристап до неопходните податоци.

Процесот на дематеријализацијата и централизираниот пристап за евиденција на сите хартии од вредност во Македонија ја зголеми заштитата на правата на инвеститорите и ја зголеми довербата во македонскиот пазар на капитал.

Функции на Депозитарот согласно со Законот за хартии од вредност се:

- регистрирање на издавањето и преносот на хартиите од вредност во Република Македонија во форма на електронски запис (водење регистар на хартии од вредност);
- давање меѓународен број за идентификација на хартиите од вредност (ИСИН) за сите емисии на хартии од вредност;
- запишување на сопствениците на хартии од вредност;
- порамнување на трговските трансакции според принципот „испорака наспроти плаќање“;
- вршење на нетрговските преноси (спроведување договори за подарок, наследство, други судски одлуки и слично);
- овозможување услови за позајмување на хартиите од вредност;
- следење на финансиската состојба на неговите членки заради управување со ризикот поврзан со можно непорамнување на трговските трансакции и
- вршење дополнителни услуги за издавачите на хартии од вредност.

Инвестициски фондови

Инвестициските фондови како, професионално управувана форма на инвестирање се основа заради здружување на паричните средства од домашни и/или странски физички и/или правни лица, коишто потоа се вложуваат на пазарот на капитал во најразлични хартии од вредност: акции, обврзници и сл. Со средствата на фондот управува друштво за управување со инвестициските фондови (ДУИФ).

Секој инвеститор потоа добива „удели“ во фондот, при што секој удел претставува мешавина од различни финансиски инструменти што ги нуди фондот, како што се акции, обврзници и депозити.

Инвестицискиот фонд може да биде: отворен инвестициски фонд, затворен инвестициски фонд и приватен инвестициски фонд.

Предности на инвестирањето во инвестициските фондови во однос на директното инвестирање во хартии од вредност се:

- Дисперзија на ризикот – фондовите вложуваат во голем број различни хартии од вредност, со што се намалува ризикот при инвестирањето.
- Професионално управување – индивидуалните инвеститори ретко имаат време, знаење или желба секојдневно да анализираат голем број различни хартии од вредност и самостојно да донесат одлука за инвестирање. Од друга страна, инвестициските фондови располагаат со стручен и искусен кадар којшто секојдневно го анализира тргувањето на пазарите за хартии од вредност. Всушност, најголемата разлика меѓу индивидуалните и институционалните инвеститори лежи во експертизата.
- Ликвидност – сите вложувачи во отворените инвестициски фондови можат во секој момент да поднесат барање за продажба на својот удел во фондот. Наспроти тоа, при директно инвестирање во акции, секогаш постои ризик сопственикот да не може да ги продаде акциите поради малата ликвидност на пазарот за тие акции.

Инвестициските фондови се идеална опција за луѓето кои:

- се нови во инвестирањето;
- одлучуваат да го префрлат изборот на инвестиции на професионалните портфолио-менаџери;
- имаат мал почетен износ за инвестирање;
- бараат диверзификација на инвестициите за да се минимизира ризикот.

Недвижности

Инвестициите во недвижности им се познати на поголемиот дел од населението во земјата. Инвестицијата во недвижности нуди вредност за инвеститорите на два начина:

- Зголемување на вредноста на капиталот со текот на времето како што растат цените на куќите и на земјиштето (но и обратно);
- Приход од кирии, ренти.

Исто како акциите, и цените на имотот можат да се движат нагоре и надолу, па имотот обично е погоден само како долгорочна инвестиција. Еден од најважните фактори што треба да се земе предвид кога се купува имот е неговата локација.

Имотот е главно погоден за инвеститорите кои:

- Немаат потреба за „итен“ пристап до нивните пари;
- Инвестираат на долг рок;
- Се способни да ги исполнуваат отплатите на анuitетите од кредитот ако се зголемат каматните стапки или ако имотот не се изнајмува.

Финансиски измами

Кога ги инвестирате вашите заработени пари, треба да бидете многу внимателни да не настрадате од финансиски измамници. Вообичаено, тие ветуваат дека ќе добиете многу висок принос на пари со многу мал ризик. Тие, исто така, убедуваат дека не се потребни вештини, време или напор за да се добие висок принос, или дека можете да се збогатите од „седење дома“ на брз и лесен начин.

Ваквите начини на брзо богатење се често рекламирани во списанијата, весниците и другите медиуми, а исто се промовираат и на интернет преку е-поштата и спам-пораки и се нудат преку директни повици на телефон или СМС.

Некои од карактеристиките на финансиските измами се:

- Ветување за висок принос од 20-30% месечно со мал ризик или без ризик;
- Специјална понуда во ограничен и краток временски период само за да ве намамат веднаш да се регистрирате;
- Понуда за работа во друга земја, а не можете да го потврдите статусот на фирмата што ја понудила работата во кое било регулаторно тело;
- Барање да дадете доверливи информации, како што е бројот на вашата трансакциска сметка, лична карта, пасош и сл.

Што мора да направите кога ќе дојдете до привлечна понуда за брзо богатење?

- Златното правило е да не бидете алчни и да избегнувате донесување моментални избрзани одлуки. Секогаш проверувајте со пријателите, семејството и со професионалците дали таквите можности за инвестирање се вистински или не;

- Дознајте повеќе за понудата пред да одлучите да инвестирате. Бидете претпазливи за инвестиција којашто нуди висок поврат, низок ризик и без инвестициски трошоци, бидејќи е малку веројатно дека еден бизнис може да ги обезбеди сите овие предности;
- Дури и ако инвестициската понуда е воведена или препорачана од некој кој многу добро го познавате или член на семејството, секогаш треба да се потсетиме на намерата зад понудата, бидејќи нема лесна инвестиција којашто може брзо да обезбеди многу пари;
- Бидете свесни дека не сакате да направите нелегална инвестиција. Таквата инвестиција е исклучително ризична и ќе бидете обвинети за незаконско инвестирање.

Комисија за хартии од вредност на Република Македонија (КХВ)

Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија е самостојно и независно регулаторно тело коешто врши јавни овластувања утврдени со Законот за хартии од вредност, Законот за инвестициски фондови, Законот за преземање на акционерски друштва и сите подзаконски акти, коишто произлегуваат од нив.

Главниот приоритет на КХВ е цврсто регулиран, транспарентен и високо развиен пазар на хартии од вредност, чијшто висок интегритет е гарант на довербата на сите учесници на пазарот на капитал во неговите вредности.

КХВ ги штити правата и интересите на инвеститорите, а особено на малите инвеститори, што претставува основен услов за подобрување на инвестициската клима во земјата.

КХВ во секојдневното работење презема низа активности за остварување на следниве цели:

1. Продлабочување на користењето на ресурсите на пазарот на хартии од вредност, како извор на финансиски средства за компаниите;
2. Создавање компатибилна пазарна инфраструктура, имајќи ги предвид барањата на потенцијалните инвеститори и овластените пазарни учесници;
3. Зголемување на степенот на транспарентност и примена на правилата и практиките на доброто корпоративно управување од страна на македонските компании, како и сите овластени пазарни учесници;
4. Зајакнување и продлабочување на соработката со регулаторите во регионот заради остварување заеднички цели и активности;
5. Подигнување на финансиската писменост и едукација на населението во РМ преку организација на обуки, подготовка на прирачници, брошури;
6. Ефикасно и ефективно спроведување на новата законска регулатива од областа на пазарот на хартии од вредност усогласена со европските директиви и др.

Запомнете

- Со цел да создадете богатство, почнете веднаш да штедите и мудро да инвестирате;
- Треба да ги зголемите вашите нето-средства со цел да ја зголемите вашата нето-вредност;
- Диверзифицирајте ги вашите инвестиции со цел да ги дисперзирате и да ги намалите вашите ризици;
- Колку е поголем приносот од инвестицијата, толку е поголем ризикот;
- Бидете претпазливи со понудите за брзо богатење.

Зошто е потребно осигурувањето?

Се осигуруваме за да се заштитиме себеси и другите од материјални и нематеријални загуби. Целта на осигурувањето е да се пренесе ризикот што може да предизвика материјална и нематеријална штета од поединецот кон осигурителот (друштвото за осигурување).

Што е осигурување?

Кога имате финансиска обврска, како што е купување кука / стан со банкарски заем вие „резервирате“ дел од вашите идни приходи. Доколку се случи несреќа (инвалидитет), или се создаде неповолна економска ситуација за вас, вашата способност за исполнување на финансиските обврски се намалува и можноста да го загубите стекнатиот имот станува реална.

За да се заштитите од вакви и друг вид загуби, постои финансиски инструмент којшто можете да го купите и се вика осигурување.

Осигурувањето е средство што овозможува заштита во случај нешто несакано да ви се случи вам и на вашето семејство или на вашиот движен и недвижен имот (лични предмети, кука, стан, автомобил и др.). Осигурувањето се купува по пат на склучување договор за осигурување (полиса).

Како функционира осигурувањето?

Сите осигуреници ја плаќаат својата премија во заеднички фонд во друштвото за осигурување. Колку повеќе осигуреници има друштвото за осигурување, толку е поголем заедничкиот фонд. Секогаш кога одреден клиент ќе побара исплата на штета, исплатата се исплаќа од заедничкиот фонд. Вашиот имот е изложен на ризик од различни видови загуба (пожар, поплава, сообраќајна несреќа, кражба итн.). Цената на осигурувањето, односно премијата зависи од оценката на ризикот согласно со условите за осигурување пропишани од друштвото за осигурување.

Осигурителни производи

Осигурителните производи се делат на две основни групи:

- животно осигурување и
- неживотно осигурување.

Животно осигурување

Осигурувањето на животот е покрите со кое осигурителот се обврзува, на осигуреникот (корисникот на осигурување), врз основа на платените премии на осигурување, да му ја исплати осигурената сума во случај на смрт, доживување или настапување на тешки болести. Ова осигурување ве штити вас, вашите деца и родители или членови на фамилијата. Периодот на покрите обично е повеќе од една година и имате избор премијата да ја плаќате месечно, квартално, полугодишно или годишно, сè додека е во важност договорот за осигурување.

Главните производи за осигурување на животот се: осигурување во случај на смрт (ризико осигурување), осигурување во случај на доживување, осигурување во случај на смрт и доживување (мешано осигурување), доживотно осигурување во случај на смрт, рентно осигурување, осигурување со инвестициски ризик (осигурување на животот во врска со удели во инвестициски фондови), осигурување со поврат на премии и др.

Што е важно кога склучувате договор за животно осигурување?

- Доколку склучувате договор за осигурување на животот каде што осигуреник е трето лице, тогаш за полноважност на договорот е потребна писмена согласност од тоа лице.
- За животот на едно лице може да се склучат повеќе договори за осигурување на животот со различни осигурители и притоа корисникот има право на исплата на осигурените суми врз основа на секој од нив, во согласност со склучените договори за осигурување.
- Лицата со нарушена здравствена состојба може да се осигураат под посебни услови на осигурување.
- При склучување договор за осигурување на животот секогаш бидете искрени при пополнувањето на прашалниците коишто ви се дадени. Вашиот искрен одговор е од клучно значење за:
 - утврдување на покритието коешто целосно ќе ги исполни вашите потреби за осигурување;
 - утврдување на реалната премија за тоа покритие;
 - избегнување несакани последици во однос на исплатата на осигурената сума, доколку во иднина се утврди дека информациите дадени во прашалникот не се веродостојни.
- Друштвата за осигурување на животот ги вложуваат средствата коишто, во вид на премија, им ги доверуваат нивните осигуреници, во сигурни и неризични пласмани. Вложувањата на средствата подлежат на посебна контрола од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување.
- Осигурениците на осигурување на животот, во случаи одредени со условите за осигурување, имаат право на учество во добивката што друштвата за осигурување ја остваруваат од вложувањата на средства собрани преку премијата за осигурување.

Осигурувањето се купува за заштита од несреќни настани што може да ви се случат вам или на вашите блиски, така што вие нема да се доведете во сериозни финансиски потешкотии.

Неживотно осигурување

Договорите за осигурување коишто не припаѓаат во групата на осигурување на животот се нарекуваат договори за неживотно осигурување.

Главните производи на неживотното осигурување се: задолжително осигурување во сообраќајот (најзастапено е осигурувањето од автомобилска одговорност), осигурување на моторните возила, осигурување на домот, патничко осигурување, осигурување на личните предмети, осигурување од последици на незгода, здравствено осигурување, осигурување од одговорност и др.

Обврска за пријавување штета

Осигуреникот е должен, по сознанието за настанување на штетата (осигурениот случај), да го извести друштвото за осигурување коешто дава инструкции за понатамошната постапка во однос на обработката и исплатата на пријавената штета. Оштетено лице е секое лице на кое му е нанесена штета од материјална или нематеријална природа и кое има право да поднесе отштетно побарување до друштвото за осигурување коешто е одговорно за исплата на настанатата штета. Доколку се најдете на местото и во моментот на настанувањето на штетата, потребно е да преземете мерки за намалување на настанатата штета, односно спречување на зголемувањето на штетата.

Кога пријавувате штета, обезбедете и доставете ги сите потребни документи до друштвото за осигурување заради точното утврдување, одлучување и исплата на штетата.

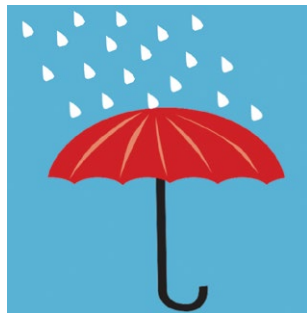
Обврска за исплата на штета

Кога ќе настане штета (осигурен случај), друштвото за осигурување е должно да ја исплати осигурената сума, односно да го исплати надоместот на осигуреникот согласно со договорот за осигурување.

Дали вашите права и интереси се соодветно заштитени?

Доколку сметате дека друштвото за осигурување не се придржува кон одредбите од полисата за осигурување, имате право да доставите претставка, односно жалба до:

- Друштвото за осигурување (осигурувач),
- Агенцијата за супервизија на осигурувањето,
- Организацијата за заштита на потрошувачите.

Имате право да поднесете жалба до Агенцијата за супервизија на осигурувањето само ако претходно писмено сте се обратиле до друштвото за осигурување, но притоа не сте задоволни од одговорот, или ако друштвото за осигурување не одлучило во врска со жалбата во рок од 30 дена од денот на нејзиното доставување.

Друштвото за осигурување е должно, пред склучувањето на договорот и за време на траењето на договорот за осигурување, на осигурениците да им ги даде сите информации во врска со предметното осигурување и, исто така, задолжително ве известува доколку направило промени во условите за осигурување, промена на седиштето на друштвото и други известувања согласно со законот. Во случај на претставки или жалби од осигурениците, друштвото мора да постапи и да го извести подносителот за исходот.

Пред склучувањето на договорот за осигурување, друштвото за осигурување е должно на совесен и чесен начин на потрошувачот да му даде точни, целосни, разбирливи и корисни информации во врска со предметот на договорот за осигурување, карактеристиките на производот или услугата, да му ги предочи општите и посебните услови за осигурување, плаќањето на обврските, како и сите други информации побарани од потрошувачот, односно осигуреникот.

Агенција за супервизија на осигурувањето (АСО)

Агенцијата за супервизија на осигурувањето на Република Македонија е самостојно и независно регулаторно тело коешто врши јавни овластувања утврдени со Законот за супервизија на осигурувањето. Улогата на АСО е насочена кон зајакнување на солвентната позиција на друштвата за осигурување, зголемување на транспарентноста во нивното работење, во рамки на своите надлежности и преку членство во меѓународни асоцијации од областа на осигурувањето и соработка со други надзорни органи.

Надлежностите на АСО се однесуваат на:

- спроведување супервизија над друштвата за осигурување, осигурителните брокерски друштва, друштвата за застапување во осигурувањето, осигурителните брокери и застапници, правните лица коишто се поврзани со друштвата за осигурување и Националното биро за осигурување;
- одлучување за издавање или одземање дозволи, давање или повлекување согласности, отстранување на незаконитости од спроведени супервизии и други поединечни прашања;
- изрекување мерки кон друштвата за осигурување, осигурително-брокерските друштва, друштвата за застапување во осигурувањето и други правни и физички лица согласно со Законот за супервизија на осигурувањето;
- заштита на осигуреници, корисници на осигурувањето и трети оштетени лица и постапување во врска со претставки;
- развој на осигурувањето во Република Македонија;
- развој на свеста на јавноста за улогата на осигурувањето и улогата на супервизијата на осигурувањето и зголемување на финансиската едукација и инклузивност.

Повеќе информации може да се добијат на интернет-страницата www.aso.mk

Корисни информации за осигурувањето

Од каде можете да купите договор за осигурување (полиса)?

- Друштва за осигурување,
- Осигурително-брокерски друштва,
- Друштва за застапување во осигурувањето,
- Застапници во осигурувањето,
- Банки – преку нивните овластени застапници.

Купувањето договор за осигурување е многу важна одлука!

Морате да се информирате колку што е можно повеќе пред да одберете кој осигурителен производ или услуга најмногу му одговара на вашиот профил на ризик.

Многу е важно при изборот да си ги поставите следниве прашања:

- Што претставува осигурувањето?
- Кои се придобивките од осигурувањето?
- Дали ги разбирате ризиците што се покриени со видот на осигурување што го купувате?
- Дали сте добро запознаени со условите под кои се склучува договорот за осигурување?
- Дали сте информирани за вашите права и обврски коишто произлегуваат од склучувањето договор за осигурување?
- Дали вашите права и интереси како осигуреник и корисник на осигурување се соодветно заштитени?
- Дали сте сигурни дека можете да ја исплаќате премијата?
- Пред и при купувањето на договорот за осигурување консултирајте се со овластено лице.

Примена на Европскиот извештај за пријавување штета при сообраќајна незгода

Европскиот извештај за сообраќајна незгода е унифициран образец којшто се пополнува во случај на сообраќајна незгода со мала материјална штета, а го пополнуваат учесниците во сообраќајната незгода, без присуство на овластен полициски службеник.

Европскиот извештај служи за утврдување на фактичката состојба на незгодата и тој не утврдува вина на учесниците во незгодата.

Мала материјална штета подразбира штета настаната на возила на кои не им се оштетени виталните делови за управување и запирање и можат самостојно да се движат. При обработката и решавањето на отштетното побарување, за штета настаната во сообраќајна незгода евидентирана со Европски извештај, не постои законска основа за ограничување на висината на надоместот на штетата.

Национално биро за осигурување (НБО)

Националното биро за осигурување е непрофитна организација основана согласно со Законот за задолжително осигурување во сообраќајот во 1993 година. Во НБО членуваат сите единаесет осигурителни друштва коишто вршат работи на неживотно осигурување.

Целта на НБО е да ги применува меѓународните договори за осигурување на сопствениците и корисниците на моторни возила од одговорност за штети причинети со употреба на моторно возило на трети лица и да ги претставува друштвата за осигурување од Република Македонија во меѓународните организации и институции за осигурување во сообраќајот.

Во мај 1994 година, НБО е примено во Советот на бироа со седиште во Лондон, со што станува полноправна членка на Советот на бироа и се стекнува со правото да издава македонски меѓународно признати зелени карти. Со тоа Република Македонија стана составен дел на единствениот европски систем за зелена карта.

Важно!

Учесниците во сообраќајната незгода се должни да повикаат полициски службеници во случаи кога:

- едно од возилата нема регистарски таблички или не е осигурано;
- едно од возилата има странска регистарска табличка;
- еден од возачите е под дејство на алкохол, дрога или други психотропни супстанции;
- еден од возачите не поседува соодветна возачка дозвола;
- во сообраќајната незгода има повредени лица;
- возачите не можат да ги усогласат мислењата во врска со начинот и околностите под кои се случила сообраќајната незгода;
- еден од возачите одбива да ги даде своите лични податоци, односно податоците за возилото; и/или
- еден од возачите го напуштил местото на сообраќајната незгода.

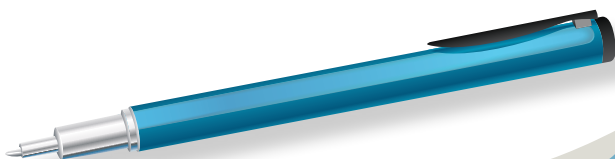
Запомнете

- Целта на осигурувањето е да се пренесе ризикот што може да предизвика материјална и нематеријална штета од поединецот кон друштвото по пат на склучување договор за осигурување (полиса).
- Пред склучувањето договорот за осигурување, друштвото за осигурување е должно на совесен и чесен начин на потрошувачот да му даде точни, целосни разбирливи и корисни информации во врска со предметот на договорот за осигурување, карактеристиките на производот или услугата, да му ги предочи општите и посебните услови за осигурување, плаќањето на обврските, како и сите други информации побарани од потрошувачот, односно осигуреникот.
- Средствата коишто во вид на премија осигурениците им ги доверуваат на друштвата за осигурување, друштвата ги вложуваат во сигурни и неризични пласмани.
- Кога настанува штета (осигурен случај), друштвото за осигурување е должно да ја исплати осигурената сума, односно да го исплати надоместот на осигуреникот согласно со договорот за осигурување.
- Кога пријавувате штета во друштвото за осигурување, ги доставувате сите потребни документи заради одлучување и исплата на штетата.
- Агенцијата за супервизија на осигурувањето го контролира работењето на друштвата за осигурување се грижи за нивното финансиско здравје и ги штити интересите на осигурениците, корисниците на осигурување и трети оштетени лица.

Дел В

Управување со долгот

Позајмени пари – кредити и долгови

Поради достапноста на заеми и кредитни картички понудени од страна на финансиските институции, може да се доведете во искушение да потрошите повеќе пари отколку што имате. Кредитите се нудат за купување куќа, автомобил, за одење на одмор во странство и др.

Важно!

Средствата добиени преку кредити мора да ги вратите назад, и тоа со камата!

Пред да позајмите пари, размислете дали можете и дали знаете да управувате со сопствените долгови. Запомнете дека треба да имате повеќе финансиска средства отколку што должите. Треба да се трудите да го зголемите износот или вредноста на она што го поседувате. Ако, пак, позајмувате пари, треба да ги користите за продуктивни цели. Обидете се да не користите кредити, кредитни картички или дозволени пречекорувања за работи коишто не се нужно неопходни за вас.

Заеми и кредити

Пред да земете кредит или да користите кредитна картичка, поставете си ги следниве прашања:

- Дали производите или услугите што сакате да ги купите со позајмени пари ви се потребни?
- Ако ви се потребни, тогаш дали можете да си дозволите да ги исплаќате ратите на кредитот или кредитната картичка?
- Ако се работи за поголема вредност како што е купувањето автомобил или куќа, дали можете да си дозволите да ги намалите вашите други трошоци?

- Ако тоа е нешто што многу го посакувате, но не ви е толку потребно, дали можете да се контролирате и да го одложите купувањето?
- Ако сте одлучиле да земете кредит за да купите нешто, дали претходно направивте финансиски план за да видите дали сте реално во можност да го отплатите кредитот?
- Дали сте запознаени колкави се трошоците доколку користите средства од вашата кредитна картичка во рамки на дозволениот лимит? Треба да знаете дека постојат камати и други видови трошоци како што се трошоците за задоцнети плаќања.
- Дали знаете кои се последиците ако не сте во можност да ги отплатите долговите? Во случај на неисплаќање на ратите од кредитот, ќе се преземат законски мерки против вас.

За да можете да вршите месечна исплата на кредитот, а не сте во можност да ги зголемите приходите, треба да се откажете од одредени трошоци. Дали сте подготвени да го направите овој чекор? На пример, дали може да се откажете од трошоци за на кино или вечерно излегување со пријателите?

Без оглед на тоа колку внимателно сте го подготвиле вашиот месечен план за да го отплатите долгот од кредитот или кредитната картичка, може да се случи нешто непланирано, па да ви биде потребна дополнителна парична помош. Ако се случи непланиран трошок, дали сè уште ќе бидете во можност да ги исполните своите обврски?

Оттука, важно е да не се презадолжувате со кредити и да не правите големи трошоци користејќи ја кредитната картичка. Како општо правило, вкупните месечни исплати за сите кредити и кредитни картички не треба да надминуваат третина од вашата нето месечна плата, во спротивно ќе бидете презадолжени.

Лиценцирани финансиски институции

Во Република Македонија постојат различни видови финансиски институции коишто одобруваат кредити. Финансиските институции можат да бидат банкарски и небанкарски. Банкарски институции се банки и штедилници. Најголем дел од граѓаните ги користат услугите на банките. Банките и штедилниците мора да имаат дозвола за работа издадена од Народната банка на Република Македонија.

Банките се финансиски институции чијашто главна дејност е прибирањето депозити и давањето кредити, како и извршувањето на платниот промет. Банките се најважните учесници во финансискиот систем.

Штедилниците претставуваат финансиски институции коишто нудат финансиски услуги (прибираат депозити и даваат кредити), претежно работејќи со населението. Штедилниците спаѓаат во групата депозитни институции. Во Македонија, банка не може да основа штедилница.

Повеќе информации за банките и штедилниците може да се добијат на интернет-страницата на Народната банка на Република Македонија <http://www.nbrm.mk/>.

Во небанкарски финансиски институции спаѓаат финансиските друштва и давателите на финансиски лизинг (лизинг-друштва). Финансиските друштва мора да имаат дозвола за работа издадена од Министерството за финансии на Република Македонија. Финансиско друштво може да врши една или повеќе од следниве финансиски активности: 1) одобрување кредити; 2) издавање и администрирање кредитни картички; 3) факторинг и 4) издавање гаранции. Покрај финансиските активности, финансиското друштво може да ги врши и следниве активности: 1) советување поврзано со финансиските активности; и 2) изнајмување подвижен и недвижен имот на трети лица, вклучувајќи и оперативен лизинг.

Давателите на финансиски лизинг, како и финансиските друштва, мора да имаат дозвола за работа издадена од Министерството за финансии на Република Македонија. Финансискиот лизинг е оној лизинг со кој се пренесуваат сите ризици и придобивки што произлегуваат од сопственоста на еден предмет, било да е движен или недвижен, при што со истекот на определен период сопственоста

може да биде пренесена. Предноста на финансирањето преку финансиски лизинг во однос на кредитот е следнава:

- постапката на одобрување е значително пократка и поедноставна од другите форми на финансирање;
- можност за оваа форма на финансирање имаат лицата со послаба кредитна способност;
- купувањето на лизинг се приспособува на желбите и потребите на лицата;
- ратите во текот на целиот период на финансирање најчесто се еднакви.

Повеќе информации за финансиските друштва може да се добијат на интернет-страницата на Министерството за финансии на Република Македонија <http://www.finance.gov.mk/>.

Министерство за финансии на Република Македонија

Министерството за финансии е дел од извршната власт и има широк спектар на надлежности утврдени со Законот за организација и работа на органите на државната власт.

Главните цели на Министерството за финансии се:

- обезбедување стабилна економија и повисок економски раст,
- одговорно управување со јавните финансии,
- обезбедување долгорочна фискална рамнотежа,
- спроведување даночна и царинска политика за поддршка на граѓаните и економските субјекти,
- пазарно ориентиран, стабилен и конкурентен финансиски сектор,
- висок квалитет на услуги кон сите заинтересирани страни.

Важно! Министерството за финансии ги лиценцира и ги контролира финансиските друштва и давателите на финансиски лизинг.

За повеќе информации посетете ја интернет-страницата на Министерството за финансии на следнава адреса:
<http://www.finance.gov.mk/>.

Други даватели на заеми

Покрај лиценцираните банкарски и небанкарски финансиски институции, постојат и други даватели на заеми коишто дејноста на давање заеми за посебни социјални категории ја извршуваат во согласност со Законот за облигациони односи, Законот за здруженија и фондации и други поврзани закони и имаат социјална мисија и принципи врз кои го темелат сопственото работење. Тие најчесто обезбедуваат полесен пристап до финансии за ранливите категории на граѓани со заеми за домување, образование, микробизнис, земјоделство и други потреби.

Микрофинансирањето обезбедува пристап до мали кредити (микрокредити) на семејства со ниски примања за да се овозможи започнување бизнис или, пак, одржување на тековните бизнис-активности преку кои членовите на семејствата остваруваат приходи. Микрофинансирањето претставува одржлив модел на кредитирање којшто треба да ги задоволи финансиските потреби на посиромашните и маргинализираните граѓани и бизниси.

Микрокредитните институции го темелат своето работење на концептот на одговорно кредитирање, што значи дека водат сметка да не дојде до презадолжување на граѓаните, настапуваат како нивни соработници и ги оценуваат реалните потреби и можности за враќање на долговите.

Сојуз на микрофинансиски организации (СМФО)

Сојузот на микрофинансиски организации ги застапува интересите на штедилниците и микрокредитните фондации коишто се негови членки и ја јакне свесноста за оваа дејност кај пошироката јавност.

СМФО се фокусира кон поддршка на почетните претприемачи, микро и малите претпријатија, како и сите други коишто имаат отежнат пристап до финансиски услуги.

Мисијата на СМФО е да придонесе за создавање општество во кое одржливиот микрофинансиски сектор ќе обезбеди соодветни финансиски и нефинансиски услуги за намалување на сиромаштијата преку промоција на претприемаштвото и развојот на микро и малите претпријатија и други лица кои имаат отежнат пристап кон финансиски услуги.

Повеќе информации за микрофинансиските организации коишто се членки на СМФО може да се добијат на интернет-страницата: <http://www.mfo.mk/>.

Важно!

Не позајмувајте пари од неовластени лица затоа што:

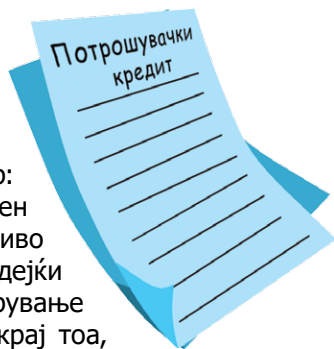
- *Земате кредит под многу неповолни услови;*
- *Мора да плаќате многу високи каматни стапки и ако задоцните со плаќањето добивате уште повисоки камати;*
- *Вие сте под притисок да позајмувате повеќе од лихварите за да го отплатите стариот долг со ново задолжување;*
- *Вашето семејство може да биде вознемирувано заради вашите обврски коишто не сте ги намириле навреме.*

Видови кредити

Постои широк спектар на кредити и кредитни опции. Пред да аплицирате за кредит или кредитна картичка, имајте јасни информации за условите и обврските и проверете ја вашата финансиска состојба, односно дали сте во можност да ги отплатите долговите.

Потрошувачки кредит

Ова претставува кредит за ваша лична потрошувачка, но не и за големи купувања како што се куќа или автомобил, туку за купување стоки и услуги, како на пример: мебел, апарати за домаќинство, персонален компјутер, мобилен телефон и др. Примамливо е да се аплицира за овој вид кредит, бидејќи процесот на поднесување апликација и одобрување на кредитот вообичаено е брз и лесен. Покрај тоа, повеќето банки не бараат жирант или залог доколку барателите на кредитот се во редовен работен однос. Меѓутоа, внимавајте, каматните стапки за ваков вид кредит може да бидат повисоки.

Студентски кредит

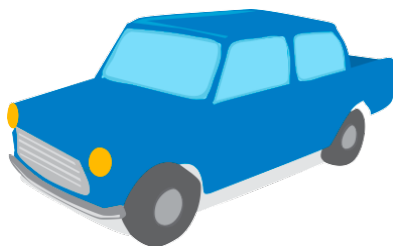
Студентите имаат можност да користат студентски кредити од финансиските институции за да го платат своето високо образование. Студентскиот кредит е наменет за редовните студенти и постдипломци на универзитетите во Република Македонија, како и на сите акредитирани универзитети во странство.

Автомобилски кредит

Повеќето луѓе, откако ќе се вработат имаат потреба од сопствен автомобил. Тие, ако не можат да си дозволат купување со готовина, вообичаено користат автомобилски кредит.

Како кредитокорисник, плаќате рати на кредитодавачот врз основа на неговите услови. Вие ќе стекнете право на сопственост над автомобилот по завршувањето на сите ваши исплати и намирување на севкупниот долг.

Како и со кој било друг кредит што го имате, дознајте ги сите важни информации пред да одлучите да се задолжите. Исто така, направете финансиски план за да видите колкава висина на месечната рата можете да си дозволите.

Кога аплицирате за автомобилски кредит, можете да го направите тоа директно со кредитодавачот или преку дилер во продажен салон за автомобили, кој има воспоставена соработка со избрана банка.

Како кредитокорисник, потребно е:

- Да ги прочитате сите определби во договорот;
- Да проверите и да се осигурате дека куповната цена и условите за автомобилскиот кредит напишани во договорот се како што е договорено претходно;
- Да ги запознаете вашите права;
- Да ги запознаете вашите обврски како кредитокорисник за да не се доведете во ситуација да прекршите некоја определба од договорот;
- Чувајте ги сите документи, како што се договорот и уплатите, на безбедно место, бидејќи може да ви потребат.

Сепак, пред да земете автомобилски кредит, проверете ја ефективната каматна стапка, којашто е повисока од понудената стапка во договорот. Погледнете го следниов пример со автомобилски кредит од 350.000 денари и каматна стапка од 5% годишно за период од пет години. Ефективната каматна стапка е 5,12% на годишно ниво.

*Износ на кредитот + камата: **396,296***

*Износ на кредитот: **350,000***

*Каматна стапка: **5%***

*Вкупна камата: **46,296***

*Месечни отплати: **6,605***

*Износ на кредитот: **350,000***

*Каматна стапка: **5%***

*Рок на отплата: **5 години (60 месеци)***

*Ефективна каматна стапка: **5.12%***

Отплати на кредитот, по месеци

Месеци	Намалување на долгот	Главница	Камата	Износ на месечната отплата – рата
1	350,000.00	5,146.60	1,458.33	6,604.93
2	344,853.40	5,168.04	1,436.89	6,604.93
3	339,685.36	5,189.58	1,415.36	6,604.93
4	334,495.78	5,211.20	1,393.73	6,604.93
5	329,284.58	5,232.91	1,372.02	6,604.93
6	324,051.67	5,254.72	1,350.22	6,604.93
7	318,796.95	5,276.61	1,328.32	6,604.93
8	313,520.34	5,298.60	1,306.33	6,604.93
9	308,221.75	5,320.67	1,284.26	6,604.93
10	302,901.07	5,342.84	1,262.09	6,604.93
...	...	...	...	...
60	6,577.53	6,577.53	27.41	6,604.93

Кога ќе земете автомобилски кредит, од вас се бара да плаќате камата на целиот износ (главница) за време на периодот на кој е земен кредитот, сè до отплатата на кредитот. Еднаквите месечни рати за автомобилскиот кредит коишто ги плаќате во износ од 6.605 денари, вклучуваат отплата на главница и на камата.

Сепак, во текот на отплатата иако главницата се намалува, вие сè уште ја плаќате каматата на целиот износ на долгот од 350.000 денари. Каматната стапка на кредитот не ги зема предвид периодичните отплати, коишто вклучуваат камата и главница и коишто постепено го намалуваат износот што се должи. Следствено, при кредит со отплата преку еднакви месечни анuitети, ефективната каматна стапка е повисока од каматната стапка со којашто е земен автомобилскиот кредит согласно со договорот.

Станбен кредит

Пазарот за станбени кредити денес е многу развиен. Банките нудат кредити со поволни услови со цел да привлечат повеќе клиенти. Со користење одредени кредити, банките понудуваат бесплатни подароци, патувања и сл.

Не брзајте, обидете се да добиете што повеќе информации за условите и каматните стапки, пред да се одлучите да земете станбен кредит поволен за вас.

Станбениот кредит е голема финансиска обврска, којашто се отплаќа во текот на долг временски период. Пред да ја донесете вашата конечна одлука, размислете многу внимателно за следново:

- Дали кредитот е наменет за купување изграден стан / куќа или во градба? Дали купувате и земјиште за изградба на куќата?
- Која е вредноста на куќата или земјиштето што сакате да го купите? Во зависност од вашите месечни приходи, колкава месечна рата можете да си дозволите да плаќате?
- Кои се дополнителните трошоци што треба да ги платите и дали имате доволно пари за тоа? Вообичаено тоа се трошоци за одобрување на кредитот, за процена, за меница, потоа нотарски, апликативни, административни и други трошоци.
- Дали каматната стапка е фиксна или променлива?
- Дали има флексибилност при исплатата на кредитот?
- Дали се плаќа дополнителен трошок или провизија доколку го отплатите кредитот во целост пред истекот на рокот предвиден за отплата? Ако сакате да го вратите кредитот пред рокот, кредитодавателите можат да побараат од вас да платите одредени надоместоци поради привлечните каматни стапки.

Дали е подобро да земете кредит со фиксна или варијабилна (променлива) каматна стапка?

Кај кредитот со фиксна каматна стапка, каматата е фиксна и затоа го знаете износот на ратите што треба да ги платите.

Кај кредитот со променлива стапка, стапката се менува согласно со референтната или пазарната каматна стапка.

Ако референтната каматна стапка расте, вашата каматна стапка ќе се зголеми и вашите месечни отплати ќе бидат повисоки. Од друга страна, ако референтната каматна стапка се намалува, ќе имате корист бидејќи ќе плаќате пониски месечни отплати.

Станбен кредит може да се плаќа на следниве начини:

- **Прогресивно плаќање:** Ова ви овозможува да плаќате пониски рати на почетокот од отплатата на кредитот. Износот на ратата постепено ќе се зголемува со текот на времето. Оваа шема е корисна ако го земате кредитот во периодот кога се вработувате и кога вашата плата е помала, па со текот на времето ќе имате поголема плата и ќе бидете во можност да плаќате повисоки месечни рати.
- **Делумна предвремена отплата на недостасаниот кредит:** Можете да го скратите рокот за отплата на кредитот со делумни предвремени отплати со средства од заштеди или бонус. Ако ова се направи во текот на почетните години на користење на кредитот, можете да ги намалите вкупните трошоци врз основа на камати. Меѓутоа, може да има ограничувања за тоа колку можете да платите пред рокот на достасување на кредитот.

Главнината на кредитот се намалува со секоја платена рата!

Како кредитокорисник, потребно е:

- Да ги прочитате и да ги разберете ги сите рокови и услови за кредитот;
- Да ги почитувате условите на кредитот;

- Да поставувате прашања за сите аспекти на кредитот што ве интересираат;
- Да ги плаќате ратите на време;
- Редовно да ја проверувате состојбата на вашата сметка за да имате точни информации за отплатата на кредитот.

Како и за кој било друг кредит, ако не успеете да ги платите вашите рати, кредитодавачот ќе преземе соодветни правни мерки против вас.

Да се биде жирант

Некој пријател или член од семејството може да побара да бидете негов жирант за кредит.

Размислете внимателно пред да се согласите! Да се биде жирант за кредит значи дека ако кредитокорисникот не може или нема средства да го исплати кредитот, вие сте законски обврзани да го сторите тоа.

Доколку се согласувате да бидете жирант, потребно е:

- Да прочитате и да разберете за што сте жирант и какви се последиците врз вас;
- Да не потпишувате на празен или делумно пополнет документ;
- Да не прифаќате да бидете жирант на некој во кого се сомневате;
- Да се запознаете се со сите ваши обврски доколку се направат промени во условите на кредитот.

Не е лесно да се повлечете од жирант за кредит. Кредиторот ќе побара да се исполнат условите во договорот за кредит, како што е целосна отплата на главниот долг. Ако кредитокорисникот почине, кредитодавачот може дури да бара од жирантот да го исплати целиот преостанат долг ако нема други начини и извори за отплата на кредитот.

Кредитни, дебитни и други картички

Картичка со кредитна функција

е картичката којашто му овозможува на имателот купување и/или повлекување готовина сè до висината на износот којшто однапред е определен.

Дозволената кредитна линија може да биде целосно наплатена на крајот на определен временски период, или, пак, може да се наплатува дел по дел, при што во износот најчесто е вклучена камата.

На имателот честопати му се наплаќаат и други надоместоци, како што е годишниот трошок за картичката. Основната разлика меѓу оваа картичка и картичката со дебитна и/или одложена дебитна функција се состои во тоа што постои договорен аранжман каде што на имателот му е одобрена кредитна линија (независно од тоа дали имателот навистина ќе го користи или ќе одлучи да го плати целиот износ на настанатиот долг на крајот на определениот период).

Картичка со дебитна функција е картичка којашто му овозможува на имателот директно, моментално задолжување на сметката кај издавачот на картичката за извршено купување или подигање готовина. Може да биде поврзана со сметка којашто дава дозволено пречекорување, како една дополнителна можност којашто ја нуди картичката. Основната разлика на картичката со дебитна функција, во споредба со картичката со одложена дебитна функција и кредитна функција е во тоа што согласно со договорниот аранжман, на имателот на картичката при купувањето му се наплатува директно од средствата на неговата трансакциска сметка.

Картичка со одложена дебитна функција е картичка којашто му овозможува на имателот купување со картичката со задолжување на сметката кај издавачот на картичката до висината на дозволениот лимит. Потрошените средства се наплаќаат во полн износ на крајот на определен временски период.

Интернет-картички се картичките на кои не се складираат пари на чип или на магнетна лента, но можат да бидат наполнети со трансферирање вредност од друга сметка и да бидат употребени за плаќања преку интернет.

Картичка со останати функции е картичка за подароци, како и картичка со останати функции коишто не можат да се класифицираат во ниту една од наведените категории картички.

Вообичаено, дозволениот лимит на кредитната картичка е 1-2 пати поголем од вашата месечна плата. Ако ја користите вашата картичка до оваа граница, вие ја трошите вашата плата однапред најмалку 1-2 месеци.

Кредитна стапца за плаќање месечен минимум за долгот на кредитната картичка

Може да биде примамливо само да го платите месечниот минимум за долгот на вашата кредитна картичка. За жал, има последици од плаќање само на минимумот секој месец – ќе правите трошоци за камати секој месец и ќе ви се одземе повеќе време за решавање на финансиските проблеми. Што е резултатот? Големи долгови за краток временски период. Во моментот, повеќето издавачи на картички имаат воведено финансиски надомест на месечно ниво.

Вие претходно се запознавте со ефектот на сложената каматна стапка во ситуација кога штедите. Сложената каматна стапка се применува и во оваа ситуација, кога каматата се плаќа на главнината на која е акумулиран износот на каматата.

Важно е да сфатите дека колку помалку плаќате со вашата кредитна картичка, толку повеќе пари имате. Со високите каматни стапки на кредитните картички, ќе му плаќате повеќе пари на издавачот на картичките во споредба со оригиналниот износ што ќе го платите за купениот производ или за услугата.

Плаќајте колку што можете повеќе и што е можно порано, за да ги исчистите долговите на кредитната картичка и на тој начин ќе заштедите на каматата.

Плаќање на долгот на кредитната картичка во целост

Иако правите делумни плаќања на долгот на кредитната картичка што се над потребниот месечен минимум, вие сепак ќе плаќате камата. Само ако го платите целосниот износ на долгот на кредитната картичка, тогаш нема да плаќате камата.

Совети за користење кредитни картички

- Платете го износот на долгот во целост за да избегнете плаќање камата.
- Не користете кредитна картичка ако не сте во можност да вршите месечни уплати.
- Ограничете го бројот на кредитни картички што ги имате.
- Не користете ја вашата кредитна картичка за да повлечете пари од банкомат. Секојпат кога ја користите вашата кредитна картичка за да ги повлечете парите, ги зголемувате вашите обврски и дополнително, во одредени случаи за подигнувањето пари од банкомат, се пресметува провизија.
- Плаќајте пред датумот на достасување за да избегнете трошоци за задоцнети плаќања и казнени камати.
- Бидете свесни за последиците од отплата на минималните износи.
- Ако имате финансиски проблем, платете го месечниот минимален износ, но гледајте да го исплатите целосниот износ што е можно поскоро.
- Секогаш проверувајте го вашиот месечен извештај за кредитната картичка за да се осигурате дека правилно се евидентирани сите ваши трансакции. Известете го издавачот на картичката ако има нешто што не е правилно евидентирано.

Отплати и неисполнување на обврските

Добар кредитокорисник е оној којшто своите месечни отплати за кредит ги плаќа на време и во износ според условите на договорот за кредит.

Проблем со отплата на долгот

Неизвршувањето на исплатата на кредитот и неможноста да го намиристе долгот на вашата кредитна картичка може да има сериозни последици. Кредитодавателот ќе преземе правни мерки против вас. Вашиот автомобил или имот ќе бидат преземени од извршител и дадени на аукција. Исто така, и членовите на вашето семејство ќе бидат засегнати, тие можеби ќе треба да помогнат во плаќањето на вашите долгови. Вашите банкарски гаранции за кредит, доколку ги има, ќе бидат активирани.

Ќе страдате емотивно поради стресот. Ќе добивате постојани повици и писма од адвокатите, извршителите и кредиторите за да ги намиристе долговите. Во такви ситуации, може да станете непродуктивни на работа, а може да се наруши и вашето здравје.

Некои знаци што покажуваат дека сте во финансиски потешкотии:

- Немате контрола врз вашите пари, односно вашите трошоци се повисоки од вашите приходи;
- Имате повеќе долгови, отколку што можете да отплатите;
- Секој месец можете да го платите само минимумот на вашата кредитна картичка;
- Немате никакви заштеди за да ги задоволите личните или семејните потреби за итни случаи;
- Добивате повици од извршители за наплата на долгови;
- Добивате тужби заради неплатени долгови;
- Ако се соочите со некој од наведените проблеми, што е можно поскоро побарајте помош и совет за вашите финансии од професионален финансиски советник.

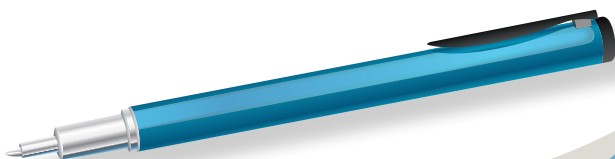
Запомнете

- Секогаш внимателно читајте го договорот за кредит пред да го потпишете.
- Кога аплицирате за кредит, запрашајте се за целта за којашто го земате кредитот и дали, согласно со вашата финансиска состојба, можете да си дозволите да ги плаќате ратите.
- Никогаш не прибегнувајте кон позајмување средства од нелиценцирани кредитори или лихвари.
- Бидете свесни за условите одредени со договорот за кредит што го земате.
- Вашите вкупни месечни исплати за сите долгови од вашите кредити и кредитни картички не треба да надминува една третина од вашата нето месечна плата, во спротивно ќе бидете презадолжени.
- Целта е навреме да се регулира долгот и да имате позитивна кредитна историја.

Дел Г

Животни цели

Во текот на животот потребно е да се прават правилни избори, без разлика дали се работи за кариера, купување автомобил или куќа. Да се прават паметни избори значи да се планира навреме, да се биде информиран за тоа што има на пазарот и да не се носат избрзани одлуки. Ако ја читавте книгата од самиот почеток, сигурно веќе добивте многу идеи за планирањето на вашите финансии и управувањето со вашите пари. И тие треба да ги примените во вашиот живот.

Вашата кариера

По завршувањето на студиите треба да се вработите. Оваа работа ќе ви биде прва, а можеби ќе имате и други работни искуства коишто ќе ги стекнете и коишто ќе ја формираат вашата кариера.

Без оглед на тоа што ќе одлучите или сте одлучиле да направите во животот, ако имате посебен интерес за одредена работа, бидете сигурни дека ќе ја сакате и ќе уживате во неа.

Подобро е да имате талент за тоа што ќе го работите. Ако не сакате бројки и пресметки, не принудувајте се себе си да работите како сметководител. Доколку, пак, сакате да работите со луѓе, можеби градењето кариера во продажба и маркетинг е најсоодветно за вас.

Планирање на вашата кариера

Вашата кариера опфаќа голем дел од вашиот живот како возрасна личност, така што пристапете сериозно. Развојот на кариерата ќе се одрази врз квалитетот на вашиот живот. Согласно со ова, планирајте соодветно. Секојпат, кога ќе преминете на ново работно место, осигурете се дека тоа е позитивен чекор во кариерата, и тоа не само што ќе го зголеми вашиот капацитет за заработување приходи, туку ќе ги прошири и вашите можности за развој на кариерата.

Без оглед на тоа што е ваше прво вработување, искористете ги можностите за да ги научите основите за „преживување“ на работното место. Подобрете ги вашите комуникациски вештини! Луѓето кои можат добро да пишуваат и да зборуваат се оние кои најверојатно ќе успеат да напредуваат во една организација. Вежбајте ги вештините за интеракција со сите нивоа на вработените. Преземете задачи коишто можат да го подобрат вашето знаење во одредена област. Доброволно учествувајте во различни активности за да ги покажете вашите способности. Читајте книги и литература за менаџирање и личен развој за да се надградите себеси.

Вие можете да ја градите својата кариера во истата организација во текот на целиот работен век или да преминете од една организација во друга. Без оглед на ситуацијата, ако размислувате за промена на работното место, проценете како новата работа ќе го зголеми не само вашиот приход, туку и вашето знаење, вештини и како ќе влијае врз развојот на кариерата. Дали новото работно место ќе ве придвижи кон местото каде што сакате да одите во кариерата? Дали ќе ве приближи кон вашите финансиски цели? Без оглед на причината заради која го сакате новото работно место, осигурете се дека тоа ќе ви биде од корист долгорочно.

Вашата работа е онаква каква што самите ќе ја направите да биде. Нема да биде ниту здодевна, ниту обична работа, ако ја користите за да се развивате самите себеси додека придонесувате кон бизнисот на организацијата.

Данок на приходот

Како секој вработен, треба да платите данок на доходот за приходите остварени врз основа на работа.

Вашиот данок на доходот се пресметува, се одбива од вашата месечна бруто-плата и се уплатува директно од вашиот работодавец.

Сепак, тоа не значи дека вие нема да плаќате данок на доходот на крајот на годината кога ќе ги пријавите вашите вкупни приходи. Ваша е одговорноста да ги пријавите остварените приходи од сите ваши извори на приходи и да платите соодветен износ на данок.

Изворите на приходот што го остварувате врз основа на работа, вклучувајќи ги и приходите за повремено или привремено вршење услуги на органи на државната управа, на домашните и странските правни лица, претставуваат:

- плата и надоместоци на платата,
- надоместоци од трошоци од работен однос,
- пензии,
- надоместоци за време на боледување,
- надоместок за време на отсуство од работа,
- премии,
- примања на професионални спортисти (премии, трансфери и сл.),
- надоместок за врвни спортисти,
- примања на пратеници, советници, членови на органите на управување и органите на надзор и сл.

НЕПЛАЌАЊЕТО ДАНОК ОД ПРИХОДОТ Е КАЗНИВО!

Управа за јавни приходи на Република Македонија (УЈП)

До Управата за јавни приходи се доставуваат податоци за износот на месечната плата и приходите по разни други основи од страна на вашиот работодавец. Покрај тоа, вашиот работодавец мора да ги достави вашите податоци: име и адреса, како и видот и износот на приход.

Освен образецот поднесен од вашиот работодавец, исто така, постои и даночен образец што мора да го поднесете до УЈП, во кој треба да ги пријавите сите други извори на приходи.

Ваша е одговорноста да ја пресметате сопствената даночна обврска и да ја поднесете вашата даночна пријава, електронски или директно на шалтер. Даночните обврзници се охрабруваат да користат електронско поднесување преку електронскиот систем на УЈП за поднесување даночни пријави коишто се брзи, лесни и точни.

Даночна стапка и даночна основа

Приходите коишто ги остваруваат физичките лица, во земјата и во странство, се оданочуваат со персонален данок на доход (ПДД). Од 1.1.2008 година даночната стапка по која се пресметува персоналниот данок е 10%. Даночната основа за пресметување ПДД е различна во зависност од видот на приходот што го остваруваат или дејноста што ја вршат физичките лица. Даночен период за кој се утврдува данокот на доход е календарската година (од 1.1. до 31.12.).

Утврдување и наплата на данокот на доходот

Утврдувањето и наплатата на данокот на доходот го врши УЈП врз основа на податоците во вашата даночна пријава, вашите деловни книги и службените податоци и докази до кои УЈП ќе дојде во текот на утврдувањето на данокот.

По завршувањето на календарската година, а најдоцна до 15 март, физичкото лице има обврска да поднесе годишна даночна пријава за утврдување на ПДД, во која ќе ги пријави сите приходи остварени по различни основи во текот на календарската година.

Граѓанинот кој во текот на годината остварува само приход од плата и пензија, односно само приходи од земјоделска дејност или само приходи од самостојна дејност, не е должен да поднесе годишна даночна пријава.

Со воведувањето на електронската пресметка (е-ППД), исплатувачите на приходи почнувајќи со исплатите што ќе ги вршат од 1.1.2018 година, ќе немаат повеќе обврска да му издадат на секој обврзник збиен податок за вкупната платена аконтација, како и да поднесуваат годишни извештаи и месечни извештаи.

Со воведувањето на електронската пресметка (е-ППД), граѓаните немаат повеќе обврска за поднесување аконтативни даночни пријави за приходите коишто подлежат на оданочување, а се остварени во земјава и во странство почнувајќи од 1.1.2018 година.

Покрај личните примања, со данок на доходот се оданочуваат и следниве видови приходи:

- приходи од самостојна дејност (стопанска дејност – производна, услужна, трговска, угостителска, превозничка и сл.; приходи од професионални и интелектуални услуги – здравствена, стоматолошка, ветеринарна, адвокатска, нотарска, ревизорска, спортска дејност и сл.; приходи од земјоделска дејност – производство, доработка, преработка на земјоделски производи, одгледување добиток и пласман на нивните производи);
- приходи од имот и имотни права (закупнини);
- приходи од авторски права и права од индустриска сопственост;
- приходи од капитал (дивиденди, камати на заеми, камати на обврзници и други хартии од вредност);
- капитални добивки (приходи од продажба на хартии од вредност, учество во капитал и продажба на недвижен имот);
- добивки од игри на среќа;
- други приходи остварени во пари, натура или некој друг вид.

Даночни стапки за пресметување на персоналниот данок на доходот, данокот на добивката и данокот на додадената вредност

Персонален данок на доходот

- од 1.1.2008 г. – даночна стапка од 10 %

Данок на добивката

- од 1.1.2008 г. - даночна стапка од 10%

Данок на додадената вредност

ДДВ се пресметува со примена на пропорционални даночни стапки врз даночната основа за оданочливиот промет на стоки и услуги и увоз, и тоа:

- според општата даночна стапка од 18% и
- според повластената даночна стапка од 5%.

Купување автомобил

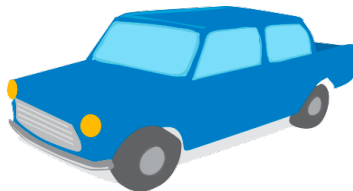
Откако ќе се вработите, една од поважните одлуки е и купувањето автомобил. Автомобилот е важно транспортно средство не само за превоз до работното место, туку и за разни други потреби. Главната работа не е само да го купите автомобилот, туку треба да го одржувате, да го поправате доколку се расипе и да плаќате одредени трошоци како патарини, технички преглед и осигурување.

Да претпоставиме дека сте одлучиле да купите автомобил, дали тоа ќе биде нов или половен автомобил? Луѓето често мислат дека е подобро да купат нов автомобил бидејќи трошоците за одржување се пониски во споредба со трошоците за купување половен автомобил. Тоа е точно, меѓутоа доколку новиот автомобил сакаме да го продадеме, цената ќе биде драстично пониска отколку кога сме го купиле.

Со цел да не се воведете во финансиски проблеми, најдобрата варијанта е да купите или половен автомобил што е во добра состојба, или нов автомобил со поволна цена и отплати за автомобилски кредит што можете да си ги дозволите. Сепак, најважно е да имате автомобил којшто ќе ве однесе на одредена дестинација комфортно и сигурно. Автомобилот од соништата можете да си го дозволите тогаш кога со сигурност ќе имате доволно финансиски средства.

При купување автомобил имајте ги предвид следниве совети:

- Прашајте ги вашите родители, членови на фамилијата или пријатели за совет. Ако одлучите да купите половен автомобил, побарајте механичар кој прво ќе го провери автомобилот дали е во исправна состојба.

- Ако одлучите да купите нов автомобил со автомобилски кредит, прво изработете буџет врз основа на вашата месечна плата. Земете ги предвид месечните рати за автомобилски кредит, месечните тековни трошоци како што се бензин, патарини и паркинг, годишни трошоци вклучувајќи автоосигурување, каско-осигурување, регистрација, технички преглед и редовно одржување, како и неочекувани трошоци за покривање поправки на автомобилот во случај на дефект или незгода.
- Ако одлучите да аплицирате за автомобилски кредит, гледајте да одберете пакет што можете да си го дозволите. Обидете се да дадете поголемо учество од вкупниот трошок и да аплицирате за помал кредит. Информирајте се каква е каматната стапка што ќе ја плаќате (како што беше наведено во делот 6).
- Не користете ја вашата кредитна картичка за да го платите учеството. Тоа не е мудра одлука, бидејќи ќе се доведете во ситуација да плаќате кредит со високи каматни стапки (на ваков начин ќе се задолжите на кредитната картичка со камати, а ќе треба да го отплаќате и автомобилскиот кредит на рати со камата).
- Обидете се да платите за бензин, патарина, осигурување и одржување автомобил со готовина или дебитна картичка, наместо да ја користите вашата кредитна картичка и повеќе да се задолжувате.
- Избегнете непотребно да го надградувате или да го менувате вашиот автомобил со дополнителна опрема што ќе ве изложи на дополнителни трошоци.

Поседувањето автомобил не е евтино. Пред да го купите, проверете дали сте во можност да си го дозволите тоа!

Купување куќа/стан

Купувањето куќа/стан е една од најважните финансиски одлуки што ја носите во вашиот живот, пред сè поради високите трошоци. Главни причини за купување куќа/стан се:

- Со купувањето куќа/стан, го зголемувате вашиот капитал, и покрај тоа што би ја купиле преку станбен кредит.
- Поседувањето куќа/стан ви носи чувство на поголема слобода, сигурност и спокој поради тоа што имате постојан покрив над главата.

Сопственост наспроти изнајмување

Кога поседувате куќа/стан, секоја месечна исплата што ја правите за станбениот кредит е како да ставате пари на штедна книшка. Секојпат кога хипотеката се плаќа, се зголемува вашиот капитал. Ова е како да имате пари во банка, што можете да ги повлечете подоцна во животот, доколку ви е потребно. Кога плаќате кирија за изнајмување, не создавате никаков капитал, средствата ги давате за услугата што ја добивате, а тоа е користење туѓ имот под закуп за одреден временски период.

Но, иако купувањето куќа/стан звучи одлично, тоа сепак не е за секого. Купувањето куќа/стан одзема многу време, тоа е комплексен процес и претставува многу голема инвестиција:

- Поседувањето куќа на пример бара голем дел од вашето време. Треба да се грижите за градината, да се справите со поправките и да потрошите безброј часови за да ја одржувате. Всушност, вие сте врзани за вашата куќа. Меѓутоа, како потстанар во изнајмена куќа/стан, имате слобода да се движите и не трошите време на обврски околу одржувањето.
- За вас како сопственик на куќа/стан и малите поправки и подобрувања во домот може да ви ги зголемат трошоците. Во изнајмена куќа/стан, имајте предвид дека трошоците за одржување вообичаено ги покрива сопственикот.

- Откако ќе станете сопственик на куќа/стан, може да се случи нешто неочекувано што ќе ја намали вредноста на куќата/станот – околината може да е подложна на поплави и да се случи некоја незгода или неколку години подоцна во близина да се изгради автопат или некаков индустриски објект што нема да ви оди во прилог. Ако сте под кирија, можете само да си ги спакувате вашите работи и да си заминете кога нема да ви одговара околината.

- Изнајмувањето куќа/стан ви дава слобода во моментот со помалку обврски во однос на одржувањето, но ви создава и непостојаност во однос на домот и вашето живеење.
- Поседувањето куќа/стан не ви дава голема слобода во однос на времето и имате повеќе обврски околу одржувањето, но ви овозможува да се чувствувате финансиски самостојни и сигурни во сопствениот дом.

Локација – важен критериум при изборот на куќа/стан за живеење

Кога купувате куќа/стан, направете го следново:

- Посетете го местото каде што мислите да ја купите куќата/станот во различни периоди од денот или седмицата за да го запознаете соседството и околината.
- Проверете дали во близина на куќата/станот има училиште, продавници, парк, игралиште, јавен транспорт, околни бизниси коишто придонесуваат да се зголеми вредноста на куќата. Бидете внимателни и проверете дали во близина има услови и објекти коишто не се поволни за живеење и коишто можат да ја намалат вредноста на куќата/станот.
- Проверете дали има имотен лист и дали имотот е даден под хипотека.
- Разговарајте со експерти кои можат да ви дадат совети за пазарот на недвижности, соодветни локации или видови имоти, чишто вредности ќе се зголемуваат со текот на времето.

Плаќање при купување куќа/стан

Најважното прашање за купување куќа/стан е: дали можете да си го дозволите тоа? Како и повеќето луѓе, ќе аплицирате за кредит за да ја купите куќата/станот.

Пред да аплицирате за станбен кредит, треба внимателно да ја проверите и да ја анализирате вашата финансиската состојба (вашите приходи, заштеди и готовина).

Земете ги предвид навиките за трошење, сегашните потреби и трошоците за отплата на кредитот. Треба да го пресметате соодносот помеѓу приходите и расходите.

Исто така, земете ги предвид потенцијалните зголемувања на вашите приходи што ќе ви бидат потребни за одржување на куќата или за реновирање во иднина. Сето ова влијае врз вашата одлука при купувањето куќа/стан.

Во пресрет на вашите финансиски потреби, постојат многу видови станбени кредити. Обидете се да платите повеќе од 10% од куповната цена на куќата како учество, за да избегнете аплицирање за поголем станбен кредит. Имајте предвид дека треба да имате доволно пари за другите видови трошоци како што се: судски такси, осигурување, даноци, уписи во катастар и др.

Осигурете се дека можете да ја купите и да ја исплатите куќата/станот, во спротивно вашиот сон за куќа/стан ќе се претвори во ноќен кошмар.

Купување имот

Инвестирањето во имот може да биде моќна алатка за создавање капитал. Како дел од вашата инвестициска стратегија, тука се и некои прашања што треба да се земат предвид пред инвестирањето во недвижен имот:

- Колку ќе придонесат инвестициите во имот да се зголеми вашето богатство (капитал)?
- Бидејќи имотот не е ликвиден, односно не може брзо да се продаде, дали ова ќе претставува проблем за вас кога ќе имате потреба од готовина?
- Дали ќе можете да се соочите со долгорочна сопственост и одржување на имотот, дури и ако вашиот готовински тек не е постојан?
- Колкав приход очекувате од инвестицијата во имотот кога ќе се пензионирате?
- Дали очекувате имотот да ви обезбеди непосреден приход или долгорочно зголемување на вредноста на капиталот?

Дали сте подготвени да се соочите со одговорностите да бидете сопственик на имот? Тоа не е лесна задача. Дополнителен приход ќе имате ако го изнајмувате вашиот имот со тоа што ќе треба да наплаќате кирија. Внимавајте, може да има случаи кога киријата нема да ви биде платена или плаќањето ќе биде одложено. Можеби нема да ви се допадне однесувањето на вашите кирации и ќе треба да ги иселите. Постојат повеќе обврски за одржување на имотот пред и откако ќе го изнајмите меѓу кои: поправки што треба да се направат, ажурирање на документацијата, пријавување на приходот, плаќање даноци итн. Се разбира, можете да ангажирате професионалци за да се грижат за некои од овие работи наместо вас, но и за тоа ќе треба да се плати дополнителен надомест.

Без разлика дали купувате куќа/стан за живеење или куќа/стан како инвестиција, примарна е локацијата. Добрата локација ви помага да ги привлечете кирациите, да добиете поголем приход од киријата и да ја зголемите вредноста на вашата куќа/стан.

Започнете со инвестирање во мал имот, за да можете успешно да управувате со финансиите. Подоцна, со стекнатото искуство и заработените финансиски средства, можете да купите поголем имот.

Кога срцето е во прашање

Во текот на животот, може да го сретнете лицето со кое ќе сакате да стапите во брак. Стапете во брак само доколку сте подготвени да се справите со брачните обврски.

Свадба

Бидете реални во врска со трошоците за свадбата. Ќе бидете изненадени од тоа колку трошоци има за подготовка и организација на свадбата, меѓу другото за ресторан, музика, фотографии, облека, подароци и др.

Како и за другите аспекти од вашиот живот, планирајте го вашиот буџет. Наведете ги сите работи што се неопходни за свадба. Отворено разговарајте со вашиот брачен другар за тоа колку пари може да си дозволите да потрошите. Побарајте совети од оние кои веќе поминале низ овој процес, за правилно да одлучите како ќе ги трошите средствата за оваа важна пригода.

Немојте да се обидувате да живеете според очекувањата на другите луѓе и да одите да позајмувате пари од семејството или пријателите, па дури и од банка, за да ја платите вашата свадба. Всушност, вие треба да ги предвидите трошоците за вашата свадба во рамки на вашиот финансиски план. Постојат многу случаи на сопружници кои се соочуваат со проблеми поради големиот долг кој настанал за време на нивната свадба. Често финансиските проблеми доведуваат до други проблеми во иднина.

Брак и семејство

Исклучително е важно вие и вашиот сопружник да дискутирате отворено, „очи во очи“, за прашањата поврзани со парите (овие совети претпоставуваат дека и двајцата сопружници се вработени):

- Вашиот финансиски план треба да биде заеднички финансиски план, изработен заедно со вашиот сопружник.
- Заеднички да одлучите како да се справите со трошоците за сметки, плаќањата за семејството и децата, водењето на домаќинството, како и за заштедите и инвестициите.

- За плаќање на заедничките трошоци, одвојувајте пари на месечна основа на заедничка сметка. Не заборавајте да ја проверувате листата на заеднички трошоци често, барем еднаш месечно, за да видите дали овие трошоци се зголемуваат, на пример, поради инфлација или поради вашиот животен стил како брачна заедница.
- Ако и двајцата одлучите да користите кредитни картички за да платите некои од заедничките трошоци, важно е лицето што ја користи кредитната картичка да има пристап до парите од заедничката сметка, за да нема компликации подоцна во плаќањето на долгот.
- Исто како во вашиот индивидуален финансиски план, треба да издвоите средства и во заедничкиот фонд за итни случаи што ќе се користат за неочекувани трошоци што може да ви се случат вам, на вашиот сопружник или на семејството. Одлучете за износот што ќе го издвојувате како заедничка заштеда, воедно и сите расположливи средства можете да ги префрлите во вашиот заеднички пензиски фонд.
- Разговарајте отворено за инвестициите, секој со своите желби и склоности. Паметно е да имате заедничко инвестициско портфолио за да се исполнат идните финансиски цели, како што се пензионирање и удобен живот. Инвестициите вообичаено се користат за да ги платите трошоците за живеење и образованието на вашите деца.
- Размислете добро, можеби ќе биде потребно да го проширите портфолиото во осигурителниот сектор: осигурување на животот, здравствено осигурување, осигурување од незгоди, осигурување на имотот и др.

Финансиски долгови

Искрено разговарајте со вашиот иден брачен партнер за долговите што ќе ги понесете во бракот (доколку ги имате). И двајцата ќе треба да ги решите личните долгови во периодот по свадбата, доколку тие не можете да ги исплатите пред да стапите во брак.

Ако е неопходно да аплицирате за кредит или за кредитна картичка откако ќе стапите во брак, ќе треба да поразговарате и заеднички да решите како ќе ја намирувате новата обврска за долгот. Двајцата сопружници мора заеднички да се согласат со условите за плаќање и периодот за намирување на долгот.

Вие и вашиот сопружник не треба да ги криете долговите еден од друг. Некои бракови се осудени да пропаднат токму поради финансиските долгови настанати од брачните партнери.

Финансиски преглед

Добра практика за сопружниците е да подготват месечен буџет, план на трошење и план за следење на трошењето. Потребно е, исто така, состојбата и тековите на средствата и обврските да се ревидираат на месечна основа.

Потрудете се ревидирањето да ви биде заедничка активност еднаш месечно. Разговарајте за начините како да ги подобрите финансиите во семејството и да пронајдете креативни идеи и начини да заработите повеќе пари.

Заштеда за пензија

Вие никогаш не сте ниту премногу млади, ниту премногу стари за да ја планирате вашата заштеда за пензија. Порано е секогаш подобро, но и подоцна е подобро отколку никогаш.

Сепак, пожелно е да се воспостави навика за заштеда за пензија уште на млада возраст. Всушност, навиката за заштеда треба да биде дел од вашиот животен стил. Паметно е да се размислува за повеќе средства на сметката за пензиска заштеда, што ќе ви овозможи удобен начин на живот и во пензионерските денови.

Кога сте млади обично не размислувате за пензионерските денови. Пензионирањето е далечна тема за луѓето од сите возрасти. Дури и луѓето што се во своите 50-ти години не сакаат да размислуваат за можноста за пензионирање. Тие имаат различни обврски, околу куќата, образованието на децата, здравствената грижа за родителите и многу други работи со приоритет за кои треба да се грижат.

Сепак постои страв од непознатото. Никој не знае што ќе се случи со вас кога ќе остарите, тоа размислување понекогаш може да ве спречи да преземете активности за вашата идна финансиска благосостојба. Сите повеќе сакаат да живеат во сегашноста, отколку да планираат за далечната иднина. Можеби се плашите да си признаете на самите себеси дека не сте на вистинскиот пат ако почнете да планирате. Можеби знаете дека сте потрошиле премногу пари, дека вашата способност за поголема заработка не се подобрува и дека не сте во можност да ги зголемите вашите заштеди.

И покрај сè, ако почнете да штедите што е можно порано, ќе бидете во многу подобра состојба отколку што замислувате. Ако редовно штедите пари и стекнете навика за штедење, вие самите ќе почувствувате дека ја зајакнувате вашата финансиска состојба.

Ако порано почнете со штедење во вашиот живот, вие ќе ги имате потребните средства на располагање дури и во периодот пред да се пензионирате.

Основи на пензиското планирање

Како и со секој процес на планирање, треба да ги имате потребните информации:

- Колку заштеда и финансиски средства имате во моментов?
- Колку се вашите месечни приходи?
- Колкав е процентот што се одвојува од вашите приходи за придонеси за пензиски фонд?
- Уште колку години имате до пензионирање?

По анализата на вашите сегашни средства и обврски, проценете ги вашите потреби за трошење, а потоа одлучете за колкав временски период можете доброволно да штедите за пензија.

Пресметајте го и месечниот износ што ќе ви биде потребен за посакуваниот животен стандард кога ќе бидете во пензија. Вашиот план за пензионирање треба да вклучува намалување на долгот, буџетирање, диверзифицирање на инвестициите и најважно од сè одржување добро здравје преку здрава исхрана и редовно движење.

Прашањето за добра здравствена состојба е од големо значење за време на староста. Здравствените трошоци може да бидат главен трошок и одлив на заштедите за пензија. Дури и ако имате здравствено осигурување и осигурување на животот коешто покрива критични болести и инвалидитет, тоа може да не ги вклучува сите процедури и рецепти што ќе треба да ги користите доколку ви е нарушено здравјето. Понекогаш одредени болести се само делумно покриени или воопшто не се опфатени со осигурувањето. Затоа, треба да се направи соодветен план за заштеда за пензионирање заради одржување и живеење здрав живот.

Временски план за пензионирање

- Информирајте се за вашето пензиско осигурување веднаш штом ќе се вработите.
- Размислувајте за вашата индивидуална сметка за пензиска заштеда и на каков начин може да се зголеми пензиската заштеда, ако ви се зголемат приходите.

- Како ви одминуваат годините, зголемете ги заштедите за пензија со одреден процент од вашите расположливи приходи. На пример, ако почнете да работите на 25-годишна возраст со заштеда од 10% (од вашиот расположлив приход) и одлучите да ја зголемите вашата заштеда за 1% секоја година, на 26-годишна возраст, ќе заштедите 11% од вашиот расположлив приход и до 35 години, ќе штедите по 20% од вашиот расположлив приход.
- Заштедете дел од секое зголемување на приходите или од годишниот бонус и за вашите заштеди за пензија. Пробајте во вашиот месечен буџет да обезбедувате износ на заштедени средства наменети за пензионирање.
- Додека имате пензиска заштеда, разгледајте го портфолиото за инвестирање, за да се осигурате дека вашите пари се зголемуваат и дека можете да го остварите вашиот пензиски план.

Обезбедете мирен и спокоен живот

Иако во денешниот современ свет парите се неопходни, тие не претставуваат сè во животот. Тие не се единствената причина за живот. Многу е важно да имате мирен и спокоен живот. Здравјето и семејството се најважните елементи коишто придонесуваат за среќа кај сите членови во семејството.

Пробајте да ги направите среќни и другите, донирајте и дајте им поддршка и помош на социјално загрозените за да ги ублажат потешкотиите во нивните животи.

Работете кон тоа да остварите рамнотежа во вашиот живот каде што парите не се единствената причина за која живеете.

Капитално финансирано пензиско осигурување во Република Македонија

Македонскиот пензиски систем е составен од три столба и е дел од системот на социјалното осигурување. *Првиот столб* го претставува државниот Фонд на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија, којшто функционира на принципот на тековно финансирање (англ. pay-as-you-go). Вториот и третиот столб се капитално финансирани, на принцип на дефинирани придонеси, со

тоа што *вториот столб* е задолжителен, а *третиот столб* е доброволен. Развојот на вториот и третиот столб овозможи инвестирање на средствата на пензиските фондови заради остварување највисок принос во полза на нивните членови и на пензионираните членови. Вториот и третиот пензиски столб се регулирани и контролирани од Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување (МАПАС).

Пензиските фондови од задолжителниот втор и доброволниот трет столб ги сочинуваат уплатените средства од придонесите на неговите членови и приносот од инвестициите на средствата.

Средствата на пензиските фондови од задолжителниот втор и доброволниот трет столб се целосно издвоени од средствата на пензиските друштва коишто управуваат со фондовите и се доверени на чување кај банка чувар на имот, што е од исклучителна важност со цел да се постигне висок степен на сигурност на средствата.

Доброволниот трет пензиски столб се формира со цел на граѓаните да им се овозможи да ја надополнат пензијата од првиот и вториот пензиски столб и да си осигураат дополнителни примања за старост. Индивидуалните членови на доброволниот трет столб имаат можност да остварат поврат на персоналниот данок на уплатените средства во доброволниот пензиски фонд.

Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување (МАПАС)

Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување е основана во 2002 година од страна на Владата на Република Македонија. МАПАС е основана заради вршење супервизија на работењето на пензиските фондови со крајна цел да ги заштити интересите на членовите на пензиските фондови (осигурениците).

МАПАС е одговорна за издавање, повлекување и одземање дозволи за основање пензиски друштва, дозволи за вршење дејност – управување со пензиски фондови и издавање, повлекување и укинување одобренија за управување со задолжителните и доброволните пензиски фондови. МАПАС врши супервизија на работењето на пензиските друштва, задолжителните и доброволните пензиски фондови, како и на чуварите на имот.

МАПАС исто така го промовира, го организира и го поттикнува развојот на капитално финансираното пензиско осигурување во Република Македонија, во соработка со Министерството за труд и социјална политика и ја развива свеста на јавноста за целите и принципите на пензиските друштва, на задолжителните и доброволните пензиски фондови, за целите, принципите и придобивките од учеството во професионална пензиска шема, за правата на членовите на задолжителните и доброволните пензиски фондови и за други прашања во врска со капитално финансираното пензиско осигурување.

Повеќе информации во врска со работата на МАПАС и за капитално финансираното пензиско осигурување може да се најде на интернет-страницата на МАПАС: www.mapas.mk

Запомнете

- Планирањето на кариерата е важно за да можете да ја зголемите вашата способност за заработка.
- При купување нов автомобил преку автомобилски кредит, прво важно е да проверите дали сте во можност да си го дозволите тоа. Постојат и други трошоци за одржување на автомобилот, покрај трошоците за ратите за отплата на автомобилскиот кредит.
- Купувањето куќа/стан е голема финансиска одлука. Споредете ги придобивките од изнајмувањето куќа/стан наспроти купувањето куќа/стан.
- Вие и вашиот сопружник мора да бидете подготвени искрено да разговарате за финансиските прашања и да изготвите заеднички финансиски план.
- Никогаш не е премногу рано или премногу доцна за да планирате заштеди за пензионерските денови.
- Работете на тоа да остварите рамнотежа во вашиот живот каде што парите не се единствената причина за која живеете.
- Размислувајте за вашата индивидуална пензиска заштеда и обидете се да станете член во доброволниот (трет) пензиски столб. Тоа ќе ви овозможи да ја надополните пензијата и да си осигурате дополнително примање во пензионерските денови.

Финансиски потешкотии

Ако ги следите советите дадени во оваа книга, нема да влезете во финансиски проблеми. Мудро ќе управувате со вашите пари и нема да се доведете во ситуации да имате големи проблеми и стресови.

На долг рок, не смеете да им се предадете на вашите замислени и тешко остварливи идеи, коишто ќе ви направат големи трошоци, без притоа да размислувате како ќе се одрази тоа на вашата иднина. Ако не ги планирате финансите, многу е веројатно дека ќе потрошите повеќе отколку што заработувате и сериозно ќе се задолжите, што, пак, води до финансиски потешкотии.

Вашата тешка финансиска ситуација ќе влијае и врз вашата репутација. Барајќи пари да ги отплатите долговите, вие ќе бидете и емотивно несреќни, можно е да ги нарушите односите со пријателите и со семејството. Сето ова ќе влијае врз вашето ментално и физичко здравје и емотивната стабилност. Никогаш нема да завршат вашите проблеми, само затоа што не сте ги испланирале финансите и не сте се контролирале во трошењата.

Кредитна способност

Како што е објаснето во делот 6, кредитните информации на должниците се ажурираат и се одржуваат во информативните системи на финансиските институции и можат во секое време да го проверат вашиот кредитен статус.

Доколку сте во сериозни долгови и барате кредит од банка, вашата кредитна способност ќе биде со лош рејтинг. Финансиските институции имаат различни критериуми за да ја проверат кредитната способност на потенцијалните баратели на кредити. Како на пример: однесувањето на кредитобарателот кон обврските за отплата на кредитот по претходно користени кредити, капацитетот за отплата на кредитот и други критериуми согласно со деловната политика на финансиските институции.

Доколку имате слаба кредитна способност, тешко ќе добиете кредит од која било финансиска институција.

Што може да се случи?

Кога не го исплаќате кредитот, кредитодавачот ќе преземе правни мерки против вас. Прво ќе добиете пресуда. Ако е автомобилски кредит, кредитодавачот ќе ја преземе сопственоста и ќе го продаде автомобилот. Ако е станбен кредит обезбеден со имот, кредитодавачот ќе го преземе имотот и ќе го продаде на јавна аукција.

За необезбедените кредити, кредитодавачот има бројни опции на кој начин да ја изврши пресудата за да ги врати своите средства.

Проверка на вашата кредитна способност

Банките настојуваат да одобрат кредити на лицата кои ќе ги оценат како кредоспособни. За таа цел, значајни се изворите на информации за вашата кредитна историја и тековна задолженост. Базата на податоци и информации за кредитната изложеност на банките и штедилниците кон нивните клиенти се наоѓа во Кредитниот регистар на Народната банка и во Македонското кредитно биро.

Кредитен регистар на Народната банка на Република Македонија

Кредитниот регистар претставува база на податоци и информации за кредитната изложеност на банките и штедилниците во Република Македонија кон нивните клиенти, чијашто основна намена е да придонесе за подобрување на квалитетот на кредитите и за одржување на стабилноста на банкарскиот систем. Кредитниот регистар е збирка на лични податоци, чијшто контролор е Народната банка на Република Македонија.

Целта на Кредитниот регистар е да овозможи: централизирање на податоците и информациите за кредитната изложеност кон клиентите, доставени од страна на банките и штедилниците; користење на податоците и информациите за кредитната изложеност кон клиентите, за потребите на управувањето со кредитниот ризик; користење на податоците и информациите за кредитната изложеност кон клиентите, на одделните банки и штедилници и банкарскиот систем во целина, од страна на Народната банка, за потребите на вршењето на супервизорската функција.

Повеќе информации на интернет-страницата: <http://www.nbrm.mk/krediten-registar.nspk>

Македонското кредитно биро (МКБ)

„Македонското кредитно биро“ АД Скопје е првото приватно кредитно биро во Република Македонија. Основано е кон крајот на 2008 година како акционерско друштво од страна на клириншката куќа „Клириншки интербанкарски системи“ АД Скопје, во името на банките.

Неговата основна функција е да врши целосно или делумно, собирање и обработување на податоците за обврските на субјектите и/или други податоци определени со Законот за кредитно биро, со цел да обезбеди извештаи за задолженоста и редовноста во исполнувањето на обврските од страна на субјектот на податоците.

Во Македонското кредитно биро се доставуваат податоци за лицата кои се однесуваат на обврските настанати врз основа на кредити, гаранции, акредитиви, заеми, платежни картички, финансиски лизинг, осигурување, обврски врз основа на даноци, обврски за телекомуникациски услуги, обврски за услуги од областа на енергетиката, комунални давачки, такси, придонеси, како и обврски врз основа на користење други услуги. Повеќе информации на интернет-страницата: <http://mkb.com.mk/>

Препознајте ги сигналите

За жал постојат луѓе кои не сфаќаат дека реално се во финансиски проблеми. Тие продолжуваат да живеат на ист начин, одбивајќи ја реалноста и на тој начин ја влошуваат ситуацијата од ден во ден. Има неколку знаци кај одделните финансиски категории што сигнализираат дека сте во финансиски проблеми и треба да бидете свесни за тоа. Тие се:

Негативни сигнали поврзани со долговите врз основа на кредитни картички

- Отплата само на минималниот износ за плаќање секој месец,
- Зголемување на долговите секој месец,
- Надминување на вашиот кредитен лимит,
- Често повлекување готовина,
- Кредитната картичка ви е блокирана.

Негативни сигнали поврзани со долговите врз основа на кредити

- Известување од банките за неплатени долгови,
- Одбиено барање за кредит заради негативен кредитен рејтинг,

- Позајмување пари од фамилијата или од пријателите за плаќање на долговите,
- Редовно добивање повици/потсетувања за долговите од вашите кредитори.

Немање заштеди

- Доколку се искористени сите заштеди,
- Доколку немате никаква заштеда за да покриете неочекувани трошоци.

Кога редовните трошоци стануваат преголем залак

- Да зависите од дополнителна работа, прекувремено работно време, бонуси и друго за да ги платите вашите животни трошоци,
- Да живеете од плата до плата,
- Често да се расправате со сопругникот за пари,
- Да не знаете колку пари должите пред сметките да стасаат за плаќање, а и нив не ги плаќате на време.

Ако имате некој од наведените случаи, веднаш пристапете кон негово решавање. Не чекајте проблемот да стане поголем. Колку порано се преземат активности, толку побрзо ќе излезете од тешката финансиска ситуација.

Ако не делувате веднаш кога ќе го препознаете сигналот дека имате финансиски проблем, само ќе стане полошо...

Запомнете

- Постојат знаци коишто сигнализираат дека имате финансиски проблеми. Ако препознаете некои од овие сигнали, вие мора итно да преземете активности за да ги надминете проблемите.
- Ако имате долгови со кои не можете да управувате, тоа ќе се одрази на сите аспекти од вашиот живот.
- Редовното плаќање на отплатите и постојаните финансиски приливи се главните критериуми за добрата кредитна способност на кредитобарателот.
- Кредитодавателите ќе преземат законски мерки против вас доколку не ги исполнувате обврските од вашиот кредит навремено и во целост.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Интернет-страници

Агенцијата за супервизија на осигурувањето: <http://aso.mk/>

Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување: <http://mapas.mk/>

Комисија за хартии од вредност: <http://www.sec.gov.mk>

Министерството за финансии: <http://www.finance.gov.mk/>

Македонското кредитно биро <http://mkb.com.mk/>

Македонска берза <http://www.mse.mk/mk/>

Народна банка на република Македонија: <http://www.nbrm.mk/>

Сојуз на микрофинансиски организации <http://mfo.mk/index.php/en>

Управа за јавни приходи на Република Македонија

<http://www.ujp.gov.mk/>

Фонд за осигурување на депозити на Република Македонија:

<http://www.fodsk.org.mk>

Централен депозитар на хартии од вредност <http://www.cdhv.mk/>

Литература

Money \$ense, Getting Smart with your Money, Agensi Kaunseling dan Pengurusan Kredit (AKPK), Third Edition, 2014, Kuala Lumpur, Malaysia

„Важно є колку
заработувате,
но поважно є
како го трошите
заработеното!“

